

Α Κ Α Μ Α Σ

ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Ενημερωτικό Δελτίο
Αρ. 10

Δεκέμβριος 2016

Η μορφή του Pierre de Coubertin σε Γαλλικό νόμισμα των 2 Ευρώ (σε μεγέθυνση, σε αναμνηστική έκδοση του 2013, για την επέτειο 150 χρόνων από την γέννησή του. Προέλευση φωτογραφίας: www.lamonnaiedelapiece.com).

Το τεύχος αυτό αφιερώνεται στο πνεύμα του Βαρόνου Pierre de Coubertin, με αφορμή την συμπλήρωση 120 χρόνων από την τέλεση (1896) των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων: του διαρκέστερου Ελληνικού και παγκόσμιου ειρηνικού θεσμού και ανεκτίμητου συμβόλου (υποτιμημένου από τους κακόσκοπους) της χώρας μας στον Παλαιό, στον Νέο και στον σημερινό Αναδυόμενο Κόσμο.

Περιεχόμενα

<i>Ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες στη νότια Σαλαμίνα κατά το 2015</i>	2
<i>Οι εξελίξεις στα Μυκηναϊκά πεδία στην Ακρόπολη και στο Πυργακόνι, 2015</i>	6
<i>Conservation of Mycenaean pottery, 2015</i>	10
<i>Στη Σαλαμίνα μια φορά ...</i>	12
<i>Αναδρομή σε παλαιότερες δεκαετίες στη Σαλαμίνα</i>	14
<i>Λίθινος άβαξ πεττείας από την Σαλαμίνα</i>	16
<i>Το τρόπαιο του Θεμιστοκλή στην Αθήνα, για τη νίκη στη Σαλαμίνα</i>	18
<i>Σεμινάριο στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου</i>	20
<i>Επισκέψεις στους χώρους των ερευνών</i>	21
<i>Εκδρομή στα Αθηναϊκά φρούρια της Δυτικής Αττικής</i>	27
<i>Εκδρομή στο βασίλειο των Μινών - Κωπαΐδα Βοιωτίας</i>	29
<i>Τακτική Γενική Συνέλευση έτους 2015</i>	30
<i>Από τη δράση των μελών του Ομίλου</i>	31

Α Κ Α Μ Α Σ

SOCIETY FOR THE PROMOTION OF SALAMINIAN MONUMENTS

Newsletter No. 10, December 2016

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2015

Μέρος Α' Έκθεση Αποτελεσμάτων

του

Γιάννου Γ. Λώλου

Οργάνωση-εκτέλεση των ερευνών

Συνεχίσθηκαν, κατά το διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 2015 (σε προγραμματισμένες φάσεις), για εικοστό δεύτερο (22ο), κατά σειράν, έτος, οι συστηματικές ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες και συναφείς εργασίες του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο νότιο τμήμα της Σαλαμίνας,¹ με επίκεντρο την περιοχή των Κανακίων στη νοτιοδυτική πλευρά της νήσου, υπό την διεύθυνση του υπογραφομένου, με κύρια συνεργάτιδα-ερευνήτρια την Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, ως Υποδιευθύντρια.²

Οι ανασκαφικές και άλλες έρευνες του 2015 διενεργήθηκαν με την συναίνεση και την κατά νόμον εποπτεία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων,³ χάρις στην σταθερή, αν και μειούμενη λόγω της δυσμενέστατης γενικότερης συγκυρίας, χρηματοδότηση από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.⁴

Στις ανασκαφικές και άλλες εργασίες του 2015 είχαν ουσιαστική συμμετοχή αρχαιολόγοι, πρωτίστως η Χριστίνα Μαραμπέα, ως άμεσα υπεύθυνη στο πεδίο και στο Εργαστήριο, και η συνεργάτιδα Άννα Νοτιά καθ' όλην την διάρκεια της έρευνας, ο Σταύρος Οικονομίδης,

Εικ. 1. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Το δωμάτιο 4 προ της ανασκαφής (από Α.).

Διδάκτωρ Αρχαιολογίας, με ρόλο σε επί μέρους τομείς του προγράμματος, άλλοι σταθεροί συνεργάτες διαφόρων ειδικοτήτων,⁵ ομάδα φοιτητών Αρχαιολογίας,⁶ καθώς και τεχνικό-βοηθητικό προσωπικό.⁷

Όλα τα προς συντήρηση αγγεία και άλλα ευρήματα της ανασκαφής του 2015 έχουν μεταφερθεί στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας στην Κούλουρη.

Α. Η ανασκαφή στη Μυκηναϊκή ακρόπολη

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Ι, δεύτερη σε σειρά εκτέλεσης κατά την ερευνητική περίοδο του 2015, και συνδυαζόμενη με επιφανειακή έρευνα στην ευρύτερη περιοχή των Κανακίων, εξελίχθηκε στο διάσελο (saddle), μεταξύ των δύο υψωμάτων της ανακτορικής ακρόπολης της Μυκηναϊκής εποχής, όπου αναπτύσσεται το Κτηριακό Συγκρότημα Δ (Εικ. 1), με αποθηκευτικές, κυρίως, λειτουργίες, συναπτόμενο προς το Κεντρικό Κτήριο Γ και, σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις, προς το Ανατολικό Συγκρότημα (ΙΑ-ΙΒ-ΙΔ).

Στους χώρους του Κτηρίου Δ, που ερευνήθηκαν το 2015, με κεραμεικό περιεχόμενο Υστεροελλαδικών ΙΙ Β – ΙΙΙ Γ: πρώιμων χρόνων, περιλαμβάνονται: μαγειρείο, με κεντρική εστία και μικρή σκευοθήκη, με σύνολο αγγείων (set) για υγρά (βλ. αναλυτικά, Χρ. Μαραμπέα, στο Μέρος Β').

Β. Η ανασκαφή στην περιοχή του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου και του Κλασικού τεμένους στο Πυργιακόνι

Η Πανεπιστημιακή Ανασκαφή ΙΙ, πρώτη σε σειρά εκτέλεσης κατά το 2015, συνεχίσθηκε στην τοποθεσία Πυργιακόνι, σε μικρή απόσταση στα νοτιοανατολικά της ακρόπολης, όπου όλα τα στοιχεία, από την οκταετή ανασκαφική και επιφανειακή έρευνα, οδηγούν πλέον στην αναγνώριση ενός μείζονος Μυκηναϊκού και Κλα-

Εικ. 2. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Η Β. πτέρυγα πριν από την ανασκαφή (από Δ.).

σικού Αιαντείου, αντίστοιχου προς εκείνο κοντά στο Ροίτειον της Τρωάδος, γνωστό από τον Στράβωνα, τον Λουκιανό, τον Φιλόστρατο, τον Διονύσιο Βυζάντιο και άλλους συγγραφείς.⁸

Η ανασκαφή στο Πυργιακόνι συνεχίσθηκε συστηματικά μόνο στην περιοχή του μεγάλου λατρευτικού κτηρίου, εκ των ολίγων αυτού του επιπέδου στον Μυκηναϊκό κόσμο, και συγκεκριμένα στην βόρεια πλευρά του (Εικ. 2-3). Διακριβώθηκε πλήρως η κάτοψη του κτηρίου: Αποτελείται από τρεις (3) παράλληλες (ομόρορες) πτέρυγες, με την τρίτη (βόρεια) να λειτουργεί ως “μεταβατική” για την κίνηση των προσκυνητών προς (και από) το τυμβοειδές κενοτάφιο, προς ανατολάς (βλ. αναλυτικά, Χρ. Μαραμπέα, στο Μέρος Β’).

Η επιτυχής ολοκλήρωση της ανασκαφής των χώρων του Μυκηναϊκού λατρευτικού κτηρίου κατά το Φθινό-

πωρο του 2015 συνέπεσε, κατά ευτυχή συγκυρία, με την εύρεση ενός ακόμη θραύσματος του γνωστού (από τα προηγούμενα έτη) Αιγυπτιακού αλαβάστρινου λειτουργικού σκεύους (βλ. και παρακάτω).

Στην περιοχή του Κλασικού-πρώιμου Ελληνιστικού τεμένους έγινε εντατικός επιφανειακός έλεγχος κυρίως σε ανεσκαμμένα και μη τμήματα του Νοτίου Τομέως (κατωτέρου επιπέδου), από τον οποίον προέκυψαν ενδιαφέροντα μικροευρήματα (Εικ. 4): Μικρή μολύβδινη σφραγίδα, ελλειψοειδούς μορφής, με παράσταση (μαντικού;) δένδρου (Εικ. 5), χάλκινο νόμισμα (καμένο) Σαλαμίνας του 4ου αι. π.Χ., λεπτό χάλκινο έλασμα (ίσως τμήμα τριχολαβίδος), μολύβδινος σύνδεσμος επιδιόρθωσης αγγείου και πλατύ ορθογώνιο μολύβδινο έλασμα.

Εργασίες συντήρησης, προστασίας και ανάδειξης μνημείων

Στους ανασκαφικούς τομείς της περιοχής Κανακίων συνεχίσθηκαν, όπως κάθε χρόνο, οι εργασίες συντήρησης και ανάδειξης μνημείων, οι οποίες περιελάμβαναν:

Α) Κάλυψη αποκαλυφθέντων δαπέδων, με γεωφάσμα και λεπτό στρώμα χώματος, στο Κτήριο Δ στην Μυκηναϊκή ακρόπολη και στο Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι.

Β) Επιδιόρθωση ζημιών (εξ αιτίας επαναλαμβανόμενων κακόβουλων ενεργειών) και επέκταση των προσωρινών προστατευτικών περιφράξεων (από συνθετικό

Εικ. 3. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Γενική άποψη της βόρειας πτέρυγας του κτηρίου, από δυσμάς, μετά την αφαίρεση του επιφανειακού στρώματος και την εμφάνιση του πλήθους των πεσμένων λίθων των τοίχων (φωτογρ. Α. Μουσταφά).

Εικ. 4. Πυργιακόνι, Τέμενος, επιφανειακή περισυλλογή. Μικρή μολύβδινη σφραγίδα, χάλκινο νόμισμα Σαλαμίνας, λεπτό χάλκινο έλασμα (ίσως τμήμα τριχολαβίδος), μολύβδινος σύνδεσμος επιδιόρθωσης αγγείου και πλατύ ορθογώνιο μολύβδινο έλασμα.

Εικ. 5. Πυργιακόνι, Τέμενος, επιφανειακή περισυλλογή. Αποτύπωμα της μολύβδινης σφραγίδας (μαντικό; δένδρο).

πλέγμα οδοποιίας) σε ήδη ανεσκαμμένους χώρους στην ακρόπολη και στο Πυργιακόνι, οι οποίες θα πρέπει να αντικατασταθούν, στο άμεσο μέλλον, από μόνιμες.

Τέλος, υποβλήθηκε (για τρίτη φορά από το 2014) στη νέα πολιτική ηγεσία του ΥΠ.ΠΟ.Α. αίτημα επιχορήγησης (χαμηλής, σε σύγκριση με άλλες, κατά καιρούς δοθείσες), για την υλοποίηση της εγκεκριμένης μελέτης (με Υ.Α. από 15.7.2014) αποκατάστασης και ανάδειξης του Πρωτοβυζαντινού “Τάφου Πάλλα” στο Πυργιακόνι. Το θέμα εκκρεμεί.

Επιφανειακή έρευνα

Η επιφανειακή έρευνα του 2015 ήταν ολιγοήμερη και διενεργήθηκε σε τμήματα της περιοχής Κανακίων.

Στην βραχύωδη έκταση στα νότια-νοτιοδυτικά του πυρήνα του Κλασικού τεμένους-επίσημου Αθηναϊκού καθιδρύματος, στο Πυργιακόνι, τεκμηριώθηκε περαιτέ-

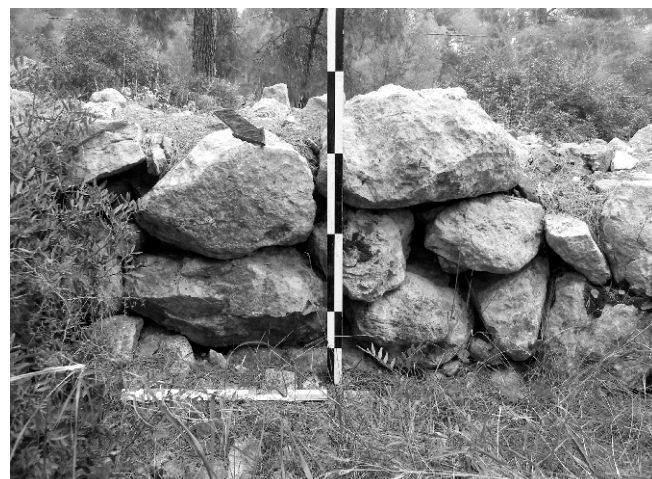
Εικ. 6. Πυργιακόνι, περιοχή καταπατητών. Θραύσματα κυψελών, αμφορέων και άλλων αγγείων Υστεροελληνιστικών-Ρωμαϊκών χρόνων.

ρω, μέσω της διαγνώσιμης επιφανειακής κεραμεικής (Εικ. 6), η χρονολόγηση των μεγάλων, κυκλοτερούς ή ακανόνιστου σχήματος, ποιμνιοστασίων σε πρώιμους Ρωμαϊκούς χρόνους, που μπορούν να αποδοθούν σε “καταπατητές” της ιερής γης (όπως περιγράφονται στην Αθηναϊκή επιγραφή, *I.G. II², 1035*).

Στην τοποθεσία Στάνες, σε μικρή απόσταση στα ανατολικά του Μυκηναϊκού τύμβου-κενοταφίου στο Πυργιακόνι, συγκεκριμένα σε τμήμα της επιφάνειας στη νότια “ζώνη” του ανηφορικού (προς Α.) χωματόδρομου, αναγνωρίστηκαν (και τεκμηριώθηκαν) νέες θεμελιώσεις κτισμάτων του εκεί προϊστορικού (Νεολιθικού;) οικισμού, όμοιες προς εκείνες που έχουν ήδη επισημανθεί στην βόρεια “ζώνη” του δρόμου (Βλ. *Ακάμας* Αρ. 8, 2014).

Τέλος, έγιναν εργασίες αποτύπωσης (περιλαμβανομένης της χρήσης GPS) του γνωστού, από ετών, αρχαίου έργου διαχείρισης υδάτινων πόρων (και όχι “προϊστορικού περιβάλλον” (Εικ. 7-8), όπως είχε θεωρηθεί παλαιότερα) στην κοιλάδα των Κανακίων, σε αλώβητο πευκόφυτο περιβάλλον, που “φορτώνεται”, δυστυχώς, κάθε χρόνο με κάθε είδους απορρίμματα.

Το ενδιαφέρον αυτό τεχνικό (υδραυλικό) έργο, του οποίου η ακριβής χρονολόγηση δεν έχει ακόμη επιτευχθεί, συγκροτείται κατά βάσιν από δύο παράλληλους παχύτατους και ισχυρούς τοίχους, σε απόσταση 3-4 μέτρων ο ένας από τον άλλον, και παρακολουθείται (με κάποιες ασυνέχειες λόγω νεώτερων και πρόσφατων καταστροφών) σε μήκος 240-250 μ., στην βόρεια πλευρά της τελικής ευθείας του κύριου δημοσίου δρόμου με κατεύθυνση προς τον οικισμό των Κανακίων

Εικ. 7. Κοιλάδα Κανακίων, αρχαίο τεχνικό έργο. Η Β. όψη του Β. τοίχου στο Α. “άκρον” (από Β.).

(δηλαδή προς Δ.), στην ευρεία περιοχή, όπου βρίσκεται η αρχή της διακλάδωσης (χωματόδρομου) προς Πυργι-

ακόνι (προς τα αριστερά). Το έργο έχει γενική κατεύθυνση Α.-Δ., όπως και η πορεία του χειμάρρου, ο οποίος εκβάλλει στην παραλία των Κανακίων.

Γιάννος Γ. Λώλος

*Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Σημειώσεις

1. Σύμφωνα με σχετικές Υ.Α., από 28.7.2015.
2. Βλ. και συμπληρωματική απόφαση του Τομέα Αρχαιολογίας, στην Συνεδρία 3/25.11.2015, σχετικά με την διάρθρωση της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας,
3. Εκπροσωπούμενης δια της αρχαιολόγου Κας Ανδρομάχης Καπετανοπούλου.
4. Επί πρωτανείας του Καθηγητή κ. Γεωργίου Καψάλη και επί θητείας του Καθηγητή κ. Τριαντάφυλλου Αλμπάνη, ως Αναπληρωτή Πρύτανη επί των Οικονομικών. Περαιτέρω, θερμές ευχαριστίες εκφράζονται προς τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Σαράντη-Ευάγγελο Λώλο για την προσφορά νέου “πολυμηχανήματος”, ως ενίσχυση των υποδομών του Εργαστηρίου της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής στα Σελήνια Σαλαμίνας, το οποίο εξυπηρέτησε πλή-

ρως, και κατά το 2015, τις ανάγκες της έρευνας.

5. Γ. Μακρής, Σ. Λώλος, Κ. Βασιλειάδης, Μ. Βενάκη, Α. Κουνδουράκη, Κ. Ξενικάκης, Ν. Γαβριήλ, Κ. Μπαϊραμίδου, Φ. Βλαχάκη, Λ. Διαμαντή, Χρ. Αγουρίδης, Μ. Μιχάλη, Ά. Κύρου και Δ. Αρτέμης.

6. Δ. Μαραγκού, Κ. Μαρκοπούλου, Ν. Πιρέ-Ηλιού, Σ. Σοφρά.

7. Σπ. Αγιάζι, Α. Μουσταφά, Ε. Μαραμπέα, Δ. Κούμανης.

8. Βλ. τώρα, Γ. Λώλος και Χρ. Μαραμπέα, “Νεότερα δεδομένα από την Ανασκαφή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην περιοχή της πρωτεύουσας του Μυκηναϊκού βασιλείου της Σαλαμίνας”, *Δωδώνη: Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Τόμος 43-44, 2014-2015, 433-465.

Εικ. 8. Κοιλιάδα Κανακίων, αρχαίο τεχνικό έργο. Η πορεία του Β. τοίχου από το Α. “άκρον” προς δυσμάς (από Α.).

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 2015

Μέρος Β΄

Οι εξελίξεις στα Μυκηναϊκά πεδία στην Ακρόπολη και στο Πυργιακόνι

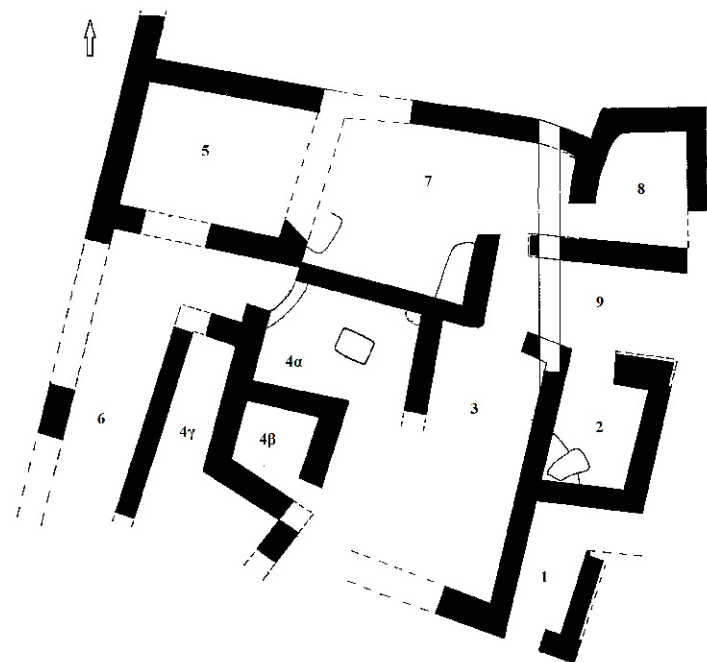
της

Χριστίνας Μαραμπέα

Α. Ακρόπολη: Κτήριο Δ

Η έρευνα στην Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων εξελίχθηκε, με ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα, στο Κτήριο Δ, το οποίο αναπτύσσεται ανάμεσα στο Ανατολικό Συγκρότημα (στα ανατολικά) και το κεντρικό Κτήριο Γ (στα δυτικά) και βάσει ισχυρών ενδείξεων συνδέεται με αυτά. Προκαταρκτική έρευνα στην περιοχή του Κτηρίου Δ διενεργήθηκε το 2000, ενώ τμήματά του, αποθηκευτικού και βοηθητικού κυρίως χαρακτήρα, ανεσκάφησαν το 2002 και το 2012.¹

Συγκεκριμένα, ερευνήθηκε το κεντρικό τμήμα του κτηρίου (Εικ. 1), το αρχικώς θεωρούμενο ενιαίο δωμάτιο 4, στο οποίο τελικώς αποκαλύφθηκαν τρεις χώροι (υπ' αρ. 4 α-γ). Εξ αυτών, ο χώρος 4 α, με είσοδο από τα δυτικά, μέσω αναβαθμού, αναγνωρίζεται με βεβαιότητα ως μαγειρείο (Εικ. 2-3), εφοδιασμένο με ορθογώνια εστία, διαστάσεων 0,88 x 0,75 μ., επί της οποίας είχε διατηρηθεί μικρή τριποδική χύτρα.

Εικ. 1. Κανάκια: ακρόπολη. Κάτοψη των χώρων του Κτηρίου Δ, μετά την ανασκαφή του 2015 (Σχέδ. Χ. Μαραμπέα).

Λιθοσειρά, από τρεις αρκετά πλακοειδείς λίθους, μεσαίου μεγέθους, διαμορφώνει τις πλευρές της εστίας, ενώ το εσωτερικό της ήταν πλήρες καμένου χώματος (υπολειμμάτων της καύσης), όπως και ο άμεσος χώρος πέριξ αυτής. Εκτός από την τριποδική χύτρα επί της εστίας, δεύτερη, μεγαλύτερη χύτρα, εντοπίστηκε αμέσως ανατολικώς της εστίας, καθώς και μία μαγειρική προχυτική λεκάνη στη βόρεια πλευρά της. Εκτός από τα προαναφερθέντα αγγεία, επί του χωμάτινου δαπέδου σημειώθηκαν αγγεία της λεπτής και χονδροειδούς κατηγορίας (π.χ. ψευδόστομος αμφορέας, υδροφόρα αγγεία, σκύφοι, άλλα χυτροειδή αγγεία), και λίγα λίθινα αντικείμενα (όπως 1 κωνίσκος, 6 τριπτήρες, 4 ακόνες).

Η εστία του χώρου 4 α (Εικ. 2) έρχεται να προστεθεί στα άλλα παραδείγματα που έχουν αποκαλυφθεί μέχρι στιγμής, δηλαδή στην εστία του βορείου μεγάρου του Κτηρίου Γ και της κεντρικής αίθουσας του λατρευτικού συγκροτήματος στο Πυργιακόνι και ακόμη στα κοιλώματα επί του βράχου που χρησιμοποιήθηκαν ως εστίες σε δωμάτιο του ανατολικού τμήματος του Κτηρίου Γ και στο δωμάτιο 10 στο συγκρότημα στο Πυργιακόνι.

Το μικρό δωμάτιο 4 β, μέσων διαστάσεων 1,80 x 1,80 μ., με πιθανή είσοδο στα νοτιοανατολικά, εντός του χώρου του μαγειρείου, ίσως χρησίμευε ως σκευοθήκη, σε άμεση συνάρτηση με το μαγειρείο, κρίνοντας από τα 7 και πλέον αγγεία που αποκαλύφθηκαν στη νότια πλευρά του, ειδικότερα 1 υδρία, 1 ψευδόστομος αμφορέας, 4-5 κύλικες, 1 αρύταινα και 1 κύαθος. Σημαντική είναι η παρατήρηση ότι τα αγγεία εντοπίστηκαν ως μία μάζα επί πλακοειδούς λίθου, γεγονός που μπορεί να υποδεικνύει ότι αποτελούσαν “σετ” αγγείων σχετιζομένων με την κατανάλωση υγρών.

Εικ. 2. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Άποψη της Β.Α. γωνίας του δωματίου 4 α: η εστία, με μικρή τριποδική χύτρα διατηρημένη επί αυτής, και άλλα μαγειρικά αγγεία και λίθινα αντικείμενα (από Δ.).

Ο τρίτος, στενόμακρος χώρος (αρ. 4 γ), πλάτους 1,10-1,20 μ., το νότιο πέρας του οποίου δεν εντοπίστηκε, φαίνεται ότι ήταν αποθηκευτικός, με πληθώρα υπολειμμάτων αγγείων, λίθινα (2 κωνίσκοι, 2 ψήφοι, 3 τριπτήρες) και πήλινα αντικείμενα (κωνικό σφονδύλι και τμήμα ειδωλίου ανθρώπινης μορφής). Η διαμόρφωση του δαπέδου, εν μέρει από φυσικό βράχο, αρκετά ανώμαλης μορφής, και εν μέρει από χώμα, συμφωνεί με τα δεδομένα που διαθέτουμε από άλλες περιπτώσεις αποθηκευτικών χώρων.

Από την προκαταρκτική εξέταση της κεραμικής κατά τη διάρκεια της ανασκαφής δεν προέκυψε οποιαδήποτε διαφοροποίηση όσον αφορά στην χρονολόγηση της εγκατάλειψης των χώρων στον ορίζοντα της ΥΕ III Γ: πρώιμη, όπως έχει τεκμηριωθεί για την ακρόπολη.

Όπως γίνεται σαφές από την κάτοψη, οι χώροι του

Εικ. 3. Κανάκια, ακρόπολη, Κτήριο Δ. Άποψη του χώρου 4 α (μαγειρείου) μετά την ανασκαφή (από τα Δ.).

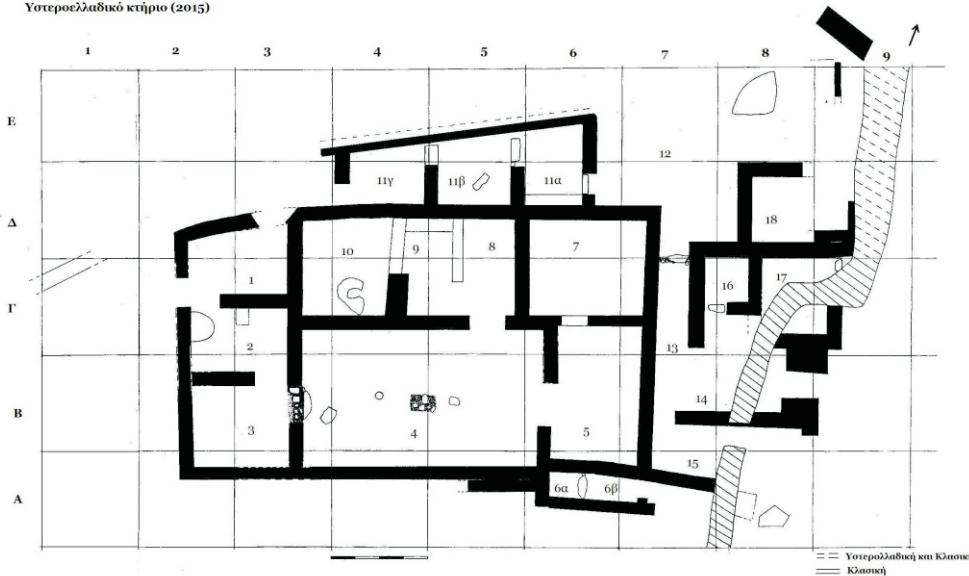
όσον αφορά στην κατασκευή τους. Οι ορθές γωνίες είναι ελάχιστες, οι τοίχοι υπολείπονται γενικά σε επιμέλεια, εάν συγκριθούν π.χ. με τους αντίστοιχους του συγκροτήματος στο Πυργιακόνι, γεγονός που υποδεικνύει το διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο χρήσης των χώρων.

Οι νέοι χώροι που αποκαλύφθηκαν κατά την ανασκαφή του 2015 εντάσσονται αρμονικά στην γενική αρχιτεκτονική μορφή του κτηρίου και το ίδιο συμβαίνει με τις αναγνωρισθείσες χρήσεις τους, καθώς το κεντρικώς διαμορφωμένο μαγειρείο περιβάλλεται από αποθηκευτικούς και βοηθητικούς χώρους, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μία ομοιογενής και διακριτή αρχιτεκτονική μονάδα σχετιζόμενη με την διαβίωση του πληθυσμού και συγκεκριμένα με την κατεργασία (προϊόντων), την αποθήκευση (προϊόντων και αγγείων) και την παραγωγή τροφής. Έχει ενδιαφέρον να τονισθεί ότι ενώ μέχρι τώρα είχαν εντοπισθεί μεμονωμένα στοιχεία τέτοιων δραστηριοτήτων σε άλλους χώρους της ακρόπολης (π.χ. αποθήκες ή χώροι σχετιζόμενοι με φωτιά, βλ. παραπάνω), για πρώτη φορά οι δράσεις αυτές εμφανίζουν τέτοια πληρότητα στο Κτήριο Δ, ώστε εύλογα αναρωτιέται κανείς κατά πόσον το κτήριο² λειτουργούσε ως επίσημο/κεντρικό μαγειρείο για τους ενοίκους του ανώτερου επιπέδου της ακρόπολης, δηλαδή για την ηγεσία της ακρόπολης.

Β. Πυργιακόνι: Μυκηναϊκό κτήριο

Κατά το 2015, ερευνήθηκε η βόρεια πλευρά του μεγάλου λατρευτικού συγκροτήματος (Εικ. 4), όπου αρχικά υπολογιζόταν η ύπαρξη περιβόλου.³ Η εξέλιξη της ανασκαφής απεκάλυψε την ύπαρξη τριών χώρων (υπ' αρ. 11 α-γ) και υπέδειξε ότι ο αρχικώς θεωρηθείς περίβολος ενσωματώνει τον βόρειο τοίχο των χώρων 11 α-γ, ο οποίος συνεπώς λειτουργεί και ως βόρειος τοίχος του συγκροτήματος. Ουσιαστικά πρόκειται για την βόρεια (και τελευταία) πτέρυγα του συγκροτήματος, η οποία είναι στενότερη σε μήκος σε σχέση με την έκταση των δύο νοτιότερων, πλέον, πτερύγων, λόγω της μορφολογίας του εδάφους και του ρόλου που φαίνεται ότι επιτελεί. Με αυτήν, ολοκληρώνεται η ανασκαφή των χώρων του συγκροτήματος.

Πιο συγκεκριμένα, οι χώροι 11 α-γ φαίνεται ότι διαμορφώνουν πέρασμα από τον χώρο 1 προς την αυλή

Εικ. 4. Πυργιακόνι. Κάτοψη του λατρευτικού κτηρίου μετά την ανασκαφή του 2015 (Σχέδιο: Χρ. Μαραμπέα).

(χώρο 12) του συγκροτήματος (και αντιστρόφως), μέσω του οποίου είναι πλέον δυνατή η κίνηση από την επίσημη αίθουσα (αρ. 4) προς τον τύμβο. Ο χαρακτήρας του περάσματος ενισχύεται και από την απουσία ποσότητας ευρημάτων επί των χωμάτινων δαπέδων (κυρίως στους χώρους 11 β-γ).

Ο πρώτος από ανατολάς χώρος (11 α) (Εικ. 5) φέρει είσοδο, στη νότια πλευρά του ανατολικού τοίχου, με μονολιθικό κατώφλι, το οποίο εξέχει του δαπέδου, ώστε να μην εισέρχονται όμβρια ύδατα από την γειτονική αυλή. Επιπλέον, όλη τη νότια πλευρά του διατρέχει χαμηλή κατασκευή, η οποία μπορεί να αναγνωρισθεί ως θρανίο/κάθισμα. Η ύπαρξη της κατασκευής, σε συνδυασμό με τα υπολείμματα λίγων αγγείων (υδροφόρων, χυτροειδών, σκύφου, κύλικας) και μίας ασαμίνθου συσχετίζουν τον χώρο 11 α με την διπλανή

Εικ. 5. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Αποψη του δωματίου 11 α (από τα Β.Δ.).

αυλή (αρ. 12) και είναι εξαιρετικά πιθανόν ο χώρος αυτός να λειτουργούσε και συμπληρωματικά προς την αυλή, ως δηλαδή ένας σκεπαστός χώρος για την προσωρινή παραμονή επισκεπτών, στην πορεία προς τον τύμβο.

Ο χώρος 11 α επικοινωνεί με τον μεσαίο χώρο 11 β μέσω θύρας, ομοίως με μονολιθικό και ελαφρώς υπερυψωμένο του δαπέδου κατώφλι. Σε αυτήν την περίπτωση όμως, η θύρα είναι τοπο-

θετημένη στο βόρειο άκρο του ενδιάμεσου τοίχου των χώρων, ώστε να μην είναι δυνατή η οπτική επαφή από την αυλή (αρ. 12).

Στον χώρο 11 β (Εικ. 6) σημειώθηκαν ελάχιστα θραύσματα αγγείων, ένα λίθινο τριβείο στη βορειοανατολική γωνία, καθώς και ένας πλακοειδής λίθος, επί του χωμάτινου δαπέδου, η χρήση του οποίου είναι προς το παρόν ασαφής. Η επικοινωνία του με τον δυτικότερο χώρο 11 γ είναι δυνατή μέσω θύρας, με κτιστό, όπως φαίνεται, κατώφλι στο βόρειο άκρο του δυτικού τοίχου του.

Ο τελευταίος ανασκαφείς προς δυσμάς χώρος 11 γ ήταν σε μεγάλο βαθμό αλλοιωμένος, λόγω της έντονης κλίσης του εδάφους προς τα βορειοδυτικά, και βρέθηκε παντελώς άδειος. Πάντως, εμφανίζεται θύρα στη νότια πλευρά του δυτικού τοίχου του, στην οποία δεν εντοπίστηκε κατώφλι.

Η μη τοποθέτηση των τεσσάρων θυρών στην ίδια ευθεία θα πρέπει να θεωρηθεί σκόπιμη επιλογή των κατασκευαστών του συγκροτήματος, καθιστώντας ανέφικτη την οπτική επαφή σε μεγάλο μήκος, όπως συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις στην ακρόπολη, ώστε τόσο οι χώροι όσο και τα δρώμενα να μην αποκαλύπτονται εύκολα και άμεσα.

Ο βόρειος τοίχος των χώρων 11 α-γ, και του συγκροτήματος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ακολουθεί την οφρύ του φυσικού βράχου, δηλαδή του βορείου άκρου του πλατώματος, επί του οποίου είναι οικοδομημένο το συγκρότημα, και λόγω της θέσης του έχει σχεδόν εξα-

Εικ. 6. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Άποψη του δωματίου 11 β, με είσοδο από τα ανατολικά, μέσω του μονολιθικού κατωφλίου (από τα Β.).

λειφθεί, ώστε να διατηρείται μόνο η εσωτερική (νότια) σειρά της κατώτερης στρώσης του (θεμελίωσης). Δυτικότερα των τριών νέων χώρων είναι λογικό ο βόρειος τοίχος να συνεχίζει ως περίβολος (μανδρότοιχος) και να περικλείει το συγκρότημα από δυσμάς.

Δυτικώς του χώρου 11 γ, η έρευνα δεν εντόπισε αρχιτεκτονικά υπολείμματα (στο Τ. Δ3). Αποκαλύφθηκε ο φυσικός βράχος, με κλίση προς βορράν και αρκετά ανώμαλη επιφάνεια, επί του οποίου θα υπήρχε αρχικά στοιχειώδης χωμάτινη διαμόρφωση για την εξομάλυνσή του. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι ο δυτικός τοίχος του χώρου 11 γ (αρ. 39) δεν είναι θεμελιωμένος επί του φυσικού, αλλά κατά 0,30 μ. περίπου

υψηλότερα (στο Ν. πέρασ του).

Συμπληρωματικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν, επίσης, στο ανατολικό και δυτικό τμήμα του συγκροτήματος. Αναλυτικότερα, ολοκληρώθηκε η ανασκαφή στο δωμάτιο 2, στο δυτικό τμήμα του κτηρίου, με την πλήρη αποκάλυψη χαμηλής κτιστής ημικυκλικής κατασκευής, ύψους 7-10 εκ. (με χορδή 1 μ.), σε επαφή με τον δυτικό τοίχο, και τον εντοπισμό δεύτερης χαμηλής κτιστής κατασκευής, ορθογωνίου σχήματος, διαστάσεων 0,65 x 0,60 μ., ύψους 3-5 εκ., σε επαφή με τον βόρειο τοίχο του δωματίου. Επί του δαπέδου του χώρου 2 σημειώθηκαν αρκετά υπολείμματα αγγείων (ψευδόστομου αμφορέα, κυλίκων, σκύφων, λεκανών, χυτροειδών και άλλων) και 3-4 λίθινα αντικείμενα.

Κατά την αφαίρεση του μάρτυρα που είχε διατηρηθεί στο χώρο 17, στο ανατολικό τμήμα του κτηρίου, ήλθε στο φως ένα ανέλπιστο εύρημα: πρόκειται για το 4ο θραύσμα του Αιγυπτιακού αλαβάστρου (Εικ. 7), με το οποίο αποκαθίσταται πλήρως αυτό το ιδιαίτερο λίθινο αγγείο. Υπενθυμίζεται ότι τα τρία πρώτα θραύσματα εντοπίστηκαν σε τρεις διαφορετικούς χώρους (υπ' αρ. 7, 13 και 6β), κατά τη διάρκεια δύο ανασκαφικών περιόδων (2013-2014). Η διασπορά των θραυσμάτων του Αιγυπτιακού αλαβάστρου είναι ενδεικτική, όπως έχει ήδη σημειωθεί, για την αναστάτωση που προκλήθηκε στα ερείπια του κτηρίου κατά την κατασκευή του μεταγενέστερου Κλασικού περιβόλου του τεμένους.

Χριστίνα Μαραμπέα

*Διδάκτωρ Αρχαιολογίας,
Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας*

Σημειώσεις

1. Βλ. Μαραμπέα, *Ακάμας*, Αρ. 7, 2013.
2. Ή αυτό το τμήμα του κορυφαίου συγκροτήματος, εάν αποδειχθεί στο μέλλον ότι το ανώτερο επίπεδο της ακρόπολης καλύπτεται από ένα ενιαίο συγκρότημα.
3. Βλ. Μαραμπέα, *Ακάμας*, Αρ. 9, 2015.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Μαραμπέα, Χρ. 2013: "Το Κτήριο Δ στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων", *Ακάμας, Ενημερωτικό Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 7, 11-17.
- Μαραμπέα, Χρ. 2015: "Νέα στοιχεία για το Μυκηναϊκό κτήριο στο Πυργιακόνι", *Ακάμας, Ενημερωτικό Δελτίο του Ομίλου Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας*, Αρ. 9, 9-11.

Εικ. 7. Πυργιακόνι, ΥΕ κτήριο. Το 4ο θραύσμα του Αιγυπτιακού αλαβάστρου, πριν από την συντήρηση.

CONSERVATION OF MYCENAEAN POTTERY FROM KANAKIA, SALAMIS (2015)

by

Yannos G. Lolos

Conservation and documentation – work, with an INSTAP grant for a fourth consecutive year, on Late Mycenaean pottery from the 2014-2015 excavations of the University of Ioannina at Kanakia, Salamis, and also on older ceramic finds (from the large building complexes on the coastal acropolis) were carried out in the Archaeological Museum of Salamis in April-May and November-December 2015.

Three experienced conservators were involved in the above mentioned work: Mr. Kostas Vassiliadis (M.A.), Mrs. Margarita Venaki and Ms. Avgi Koundouraki, using established methods and special techniques in pottery conservation, highly desirable for ceramics, like ours, with extensive soil incrustations (see their report on previous work on pottery from Kanakia in the *Akamas* Newsletter, Nos. 4-5; also Y. G. Lolos, in the *Akamas* Newsletter, No. 7, 2013, 18-20; No. 8, 2014, 15-17; No. 9, 12-14).

Besides the present author, Dr. Christina Marabea, Assistant Director of the University of Ioannina Excavations in Salamis, has been fully engaged, as principal investigator, in the sorting, recording and initial study of the newly found ceramics, enhancing earlier ground-work on the characterization, circulation and consumption of pottery at the site (see especially Marabea 2010; 2012), all of which was imported to Kanakia from Attica, Aegina, Corinth and other areas, as there is no evidence for local ceramic production in Mycenaean

times. Dr. Stavros Oikonomidis has served, within the context of a wider collaboration, as draftsman in the 2015 project, while Mr. Kostas Xenikakis has been our professional photographer.

As in previous years, a large quantity of fragmentary pots and potsherds from compounds at the Late Mycenaean centre at Kanakia, were cleaned, mended and restored by our conservators in 2015.

They mostly come from different areas (cleared in 2014-2015) within a unique monumental cult-building comprising 21 rooms and other areas, among them a large pillar-hall (10x6 m.) intended for congregations and funerary ritual feasts, and closely associated with a low circular platform and a Mycenaean tumulus/cenotaph at the site of Pyrgiakoni, immediately southeast of the Mycenaean acropolis of Kanakia (for this building see the articles by Y. G. Lolos and Chr. Marabea in the *Akamas* Newsletter, No. 6, 2012, 2-17; No. 7, 2013, 5-6; No. 8, 2014, 2-14; No. 9, 2015, 2-11); also from rooms in the large building complexes excavated on the neighbouring acropolis, like the central palatial building (Gamma). The ceramic finds from the destruction/abandonment levels in the aforementioned buildings show, on the whole, a Late Helladic III B-III C early date-range.

Of particular mention, among the groups of fragmentary pottery from the cult-building at Pyrgiakoni and Building Gamma on the nearby acropolis, are:

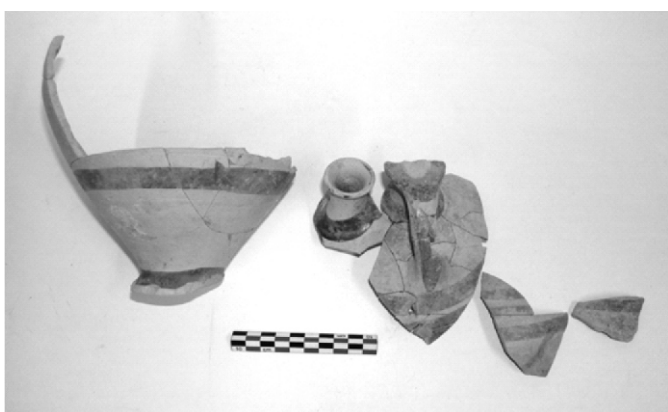

Fig. 1. Stirrup jar.

Fig. 2. Stemmed bowl.

- Aeginetan cooking pots and basins.
- Parts of decorated deep bowls.
- Parts of kalathoi.
- Parts of plain kylikes.
- Parts of other small open vases.
- Parts of decorated stirrup-jars, of small or medium size (e.g. Fig. 1).

Very exceptional among the sherd material (including a multitude of plain kylix fragments) recovered from the *kylikeion* (room 18) in the cult-building at Pyrgiakoni, is a fragmentary krater, possibly an Argolic product, with pictorial decoration showing a war scene: A chariot, with warriors, arguably Homeric “long-haired Achaeans”. It may well have been used in ritual feasts, inside the large compound, in memory of the great dead warrior (Ajax?) honoured, in absentia, with libations in a double artificial pit at the top of the adjacent cenotaph.

Additional consolidation/restoration was applied in 2015 on several pots which were first cleaned and mended in 2014. Among them are: A small monochrome amphora and a decorated stemmed bowl from Pyrgiakoni, with the latter also preserving traces of restoration in ancient times (Fig. 2).

For complete, fully restored or partially preserved vases and sherds, mostly coming from the cult-building at Pyrgiakoni and Buildings Gamma, Iota Alpha and Iota Delta on the acropolis, whose conservation has now been completed, final drawings have been executed by Dr. S. Oikonomidis. Included in them are mostly household vessels of coarse or semi-coarse (kitchenware) Aeginetan fabric (various cooking pots/

jars (e.g. Fig. 3), basins and tubs); also, other fine plain or decorated pots of non Aeginetan ware.

Professional photographic-work, following final treatment by our conservators, on pots mostly from Pyrgiakoni and Buildings Gamma, Delta, Iota Alpha and Iota Beta on the acropolis, progressed steadily in 2015, with an aim to support forthcoming publications of Late Mycenaean material from our excavations at Kanakia. Photographic work has entailed treatment of a long series of vases including: Aeginetan tripod cooking pots (e.g. Fig. 4), a lebes, cooking pots with horizontal handles, cooking jars, a cooking jug and basins; also Attic amphoras, an Attic hydria, a stamnos, a stirrup jar and Attic spouted kraters.

In conclusion, as happened in the past three years (in 2012-2014), conservation and documentation of pottery groups from the Mycenaean capital-city of Salamis at the site of Kanakia (i.e. Stabo’s “Old Salamis”) were boosted substantially in 2015 thanks to INSTAP funding, gratefully acknowledged here by the recipient. This advancement, coinciding as it does, with the completion of the excavation of the great cult-building at Pyrgiakoni, will certainly enable us to proceed towards a full interpretation of its role within the funerary and cultic landscape on the plateau bordering the urban zone on the acropolis. It will also help us to conduct additional research on the distribution and use of pottery at Kanakia, and further enhance the prospects for specialized ceramic studies, with an emphasis on Mycenaean Salamis, Attica and the Saronic Gulf.

Yannos G. Lolos
*Professor of Prehistoric Archaeology,
University of Ioannina*

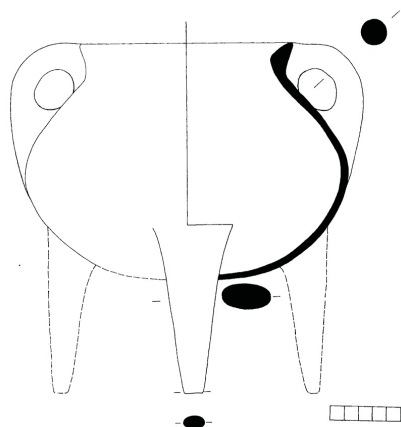

Fig. 3. Aeginetan two-handled tripod cooking pot.

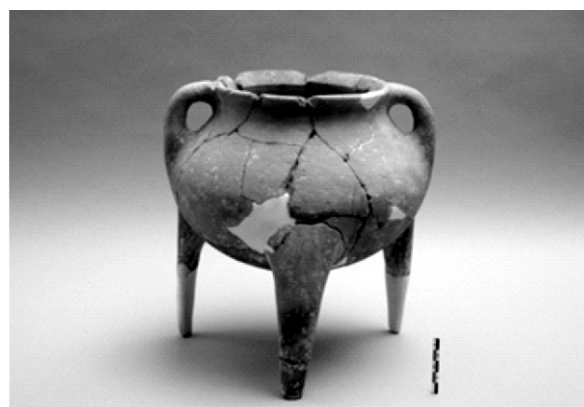

Fig. 4. Aeginetan two-handled tripod cooking pot.

ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΜΙΑ ΦΟΡΑ...

της

Μαρίας Μπαλοδήμου

Σημ. Σύνταξης: Παρακάτω, αναδημοσιεύεται, με την άδεια της συγγραφέως, άρθρο από την Εφημ. Εστία της 25ης Φεβρουαρίου 2016.

Ο μόνος χρόνος που υπάρχει, είναι ο παρόν χρόνος στον οποίο ζούμε. Κάποιοι πραγματιστές το πιστεύουν ακράδαντα και κάποιοι δεν είναι και τόσο πεπεισμένοι γι αυτό. Ό,τι κι αν πιστεύει κανείς, ο ρόλος και ο στόχος του ιστορικού και του αρχαιολόγου, είναι να ανακαλύπτει, να συλλέγει, να ερμηνεύει και να συντηρεί τα στοιχεία που μας συνδέουν με το παρελθόν μας και μας προωθούν προς το μέλλον μας.

Με δημιουργική σαφήνεια, ο Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Γιάννος Λώλος, εδώ και εικοσιένα χρόνια, αυτό πράττει, περιδιαβάζοντας και ανασκάπτοντας τα ιερά χώματα της Σαλαμίνας, που από παιδί και λόγω καταγωγής, έπαιξε σε αυτά και ήρθε σε επαφή με τους σύγχρονους κατοίκους ενός τόπου που διαχρονικά εποικίστηκε από τα Νεολιθικά χρόνια έως σήμερα.

Πριν από μια εικοσαετία περίπου, αισθάνθηκα συγκίνηση και δέος, όταν γονατιστή μπήκα στο “Σπήλαιο του Ευριπίδη” και σαν το φίδι, κάτω από σταλακτίτες πέρασα τους στενούς διαδρόμους για να επισκεφτώ τους θαλάμους του σπηλαίου που ήταν το ησυχαστήριο του μεγάλου μας τραγικού αλλά και τόπος λατρείας κατόπιν, εξαιτίας αυτού του γεγονότος. Ο Γ. Λώλος, συνδυάζοντας τις φιλολογικές πηγές και τα ευρήματα, (ανάμεσά τους και ένα κύπελλο με το όνομα του Ευριπίδη χαραγμένο επάνω του), υπέδειξε και ανέδειξε τον χώρο κοντά στην σημερινή περιοχή “Περιστερία”, όπου ο μεγάλος τραγικός προτιμούσε ως τόπο περισυλλογής και ανάπαυσης μια που γειτνιάζε με τα κτήματα της μητέρας του. Εκεί, καθισμένος στο άνδρηρο έξω από τη σπηλιά, με θέα την Αίγινα και την Τροιζήνα, θεωρείται πιθανό ο Ευριπίδης να έγραψε και τον “Ιππόλυτο”.

Η πρόσφατη επίσκεψή μου στην Σαλαμίνα-μια ανοιχτή καιίτι στην καρδιά του χειμώνα ημέρα- με συννοδοίπους και ξεναγούς, την Δρα Χριστίνα Μαρα-

μπέα, υποδιευθύντρια της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής και τον διευθυντή Δρα Γιάννο Λώλο, με ταξίδεψε σε άλλους χρόνους αλλά στους ίδιους τόπους, μέσα στον υπέροχο πευκώνα του νησιού που δικαιολογεί το αρχαίο όνομα “Πιτυούσσα”. Στη νοτιοδυτική πλευρά του νησιού, στην περιοχή “Κανάκια”, βρίσκεται η ανασκαφείσα μυκηναϊκή πόλη, πρωτεύουσα του Τελαμώνος και των παιδιών του, του Αίαντος και του Τεύκρου. Εκεί κοντά είναι και το νεκροταφείο της πόλεως, όπου ξεχωρίζει ένας τύμβος στο εσωτερικό του οποίου δεν υπήρχε νεκρικός θάλαμος παρά μόνο ένα σχίσμα μέσα στον βράχο. Όταν στην διάρκεια του Τρωικού Πολέμου γύρω στο 1.200 π.Χ., ο Αίας έθεσε τέρμα στη ζωή του κατόπιν της φιλονεικίας του με τον Αγαμέμνονα, τα οστά του παρέμειναν θαμμένα στην Τρωάδα. Ο Τεύκρος δεν τα επανέφερε στην γενέτειρα αλλά προτίμησε να μεταβεί στην Κύπρο όπου ίδρυσε μια άλλη Σαλαμί-

Απόψεις

Στη Σαλαμίνα μια φορά...

της Μαρίας Μπαλοδήμου*

Ο ΜΟΝΟΣ χρόνος που υπάρχει είναι ο παρόν χρόνος στον οποίο ζούμε. Κάποιοι πραγματιστές το πιστεύουν ακράδαντα και κάποιοι δεν είναι και τόσο πεπεισμένοι γι αυτό. Ό,τι κι αν πιστεύει κανείς, ο ρόλος και ο στόχος του ιστορικού και του αρχαιολόγου είναι να ανακαλύπτει, να συλλέγει, να ερμηνεύει και να συντηρεί τα στοιχεία που μας συνδέουν με το παρελθόν μας και μας προωθούν προς το μέλλον μας.

Με δημιουργική σαφήνεια, ο καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Γιάννος Λώλος, εδώ και εικοσιένα χρόνια, αυτό πράττει, περιδιαβάζοντας και ανασκάπτοντας τα ιερά χώματα της Σαλαμίνας, που από παιδί και λόγω καταγωγής έπαιξε σε αυτά και ήρθε σε επαφή με τους σύγχρονους κατοίκους ενός τόπου που διαχρονικά εποικίστηκε από τα Νεολιθικά χρόνια έως σήμερα.

Πριν από μια εικοσαετία περίπου, αισθάνθηκα συγκίνηση και δέος, όταν γονατιστή μπήκα στο “Σπήλαιο του Ευριπίδη” και σαν το φίδι, κάτω από σταλακτίτες πέρασα τους στενούς διαδρόμους για να επισκεφτώ τους θαλάμους του σπηλαίου που ήταν το ησυχαστήριο του μεγάλου μας τραγικού αλλά και τόπος λατρείας κατόπιν, εξαιτίας αυτού του γεγονότος. Ο Γ. Λώλος, συνδυάζοντας τις φιλολογικές πηγές και τα ευρήματα ανέδειξε και ανέδειξε τον χώρο κοντά στην σημερινή περιοχή “Περιστερία”, που ο μεγάλος τραγικός προτιμούσε ως τόπο περισυλλογής και ανάπαυσης, μια που γειτνιάζε με τα κτήματα της μητέρας του. Εκεί καθισμένος στο άνδρηρο έξω από τη σπηλιά, με θέα την Αίγινα και την Τροιζήνα, θεωρείται πιθανό ο Ευριπίδης να έγραψε και τον “Ιππόλυτο”.

Η πρόσφατη επίσκεψή μου στην Σαλαμίνα –μια ανοιχτή καιίτι στην καρδιά του χειμώνα ημέρα- με συννοδοίπους και ξεναγούς, την Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, υποδιευθύντρια της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής, και τον διευθυντή Δρα Γιάννο Λώλο, με ταξίδεψε σε άλλους χρόνους αλλά στους ίδιους τόπους, μέσα στον υπέροχο πευκώνα του νησιού που δικαιολογεί το αρχαίο όνομα “Πιτυούσσα”. Στη νοτιοδυτική πλευρά του νησιού, στην περιοχή “Κανάκια”, βρίσκεται η ανασκαφείσα μυκηναϊκή πόλη, πρωτεύουσα του Τελαμώνος και των παιδιών του, του Αίαντος και του Τεύκρου. Εκεί κοντά είναι και το νεκροταφείο της πόλεως, όπου ξεχωρίζει ένας τύμβος στο εσωτερικό του οποίου δεν υπήρχε νεκρικός θάλαμος παρά μόνο ένα σχίσμα μέσα στον βράχο. Όταν στην διάρκεια του Τρωικού Πολέμου γύρω στο 1200 π.Χ., ο Αίας έθεσε τέρμα στη ζωή του κατόπιν της φιλονεικίας του με τον Αγαμέμνονα, τα οστά του παρέμειναν θαμμένα στην Τρωάδα. Ο Τεύκρος δεν τα επανέφερε στην γενέτειρα, αλλά προτίμησε να μεταβεί στην Κύπρο, όπου ίδρυσε μια άλλη Σαλαμίνα. Ημερομηνία της έλευσής του με την Αίγινα και την Τροιζήνα, από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων ταυτοποιούν τον τύμβο με το κενό του θωρακικού οπλοστασίου, όπου οι Σαλαμίτες με προσφορές στον κάπη κόμισαν τμήμα του νησιού.

Τό τελετουργικό αυτό επαναλήφθηκε και στην Κλασική και Ελληνιστική Αρχαιότητα, με την ίδρυση στον παραοικισμένο χώρο ενός τετράγνου, που ίσως έπαιξε ρόλο και μακρο μαντείου. Η συνέχεια της άνοδος της σφαίρας έχει πολλά ακόμα να μας εκπλαύσει. Μέγα νεατέρως, τόσο ο ενεργητικός επισκέπτης όσο και ο τυχαίος εκδρομικός που θέλει να απολαύσει έναν περίπατο μέσα στο δάσος, εντυπωσιάζεται στην παλιά επαφή του με τον ανακαταμένο χώρο, με την τάξη και την φροντίδα που όλα έχουν γίνει. Επείσθε στο μέλλον να απολαύσουν έναν αρχαιολογικό περίπατο με ιστορική ομορφιά.

Από τον χώρο αυτό, αναδεικνύονται τον ήλιο να θωρακίζει, συνειδητοποιεί κανείς το πρόσωπο που έγραψε, έπεισθε στο μέλλον να απολαύσουν έναν αρχαιολογικό περίπατο με ιστορική ομορφιά.

Δημοσιογράφος

Το άρθρο, όπως δημοσιεύθηκε στη στήλη Απόψεις της Εφημ. Εστία (25.2.2016).

να. Σήμερα, ο Καθηγητής Λώλος με την ομάδα των φοιτητών του από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ταυτοποίησαν τον τύμβο με το κενοτάφιο του Ομηρικού ήρωα όπου οι Σαλαμίνοι με προσφορές στον κάτω κόσμο τιμούσαν την μνήμη του.

Το τελετουργικό αυτό, επαναλήφθηκε και στην Κλασική και Ελληνιστική αρχαιότητα, με την ίδρυση στον παρακείμενο μικρό λόφο ενός τεμένου, που ίσως έπαιξε ρόλο και μικρού μαντείου. Η συνέχεια της ανασκαφής, ασφαλώς έχει πολλά ακόμη να μας αποκαλύψει. Μέχρι νεωτέρας, τόσο ο ενημερωμένος επισκέ-

πτης όσο και ο τυχαίος εκδρομέας που θέλει να απολαύσει έναν περίπατο μέσα στο δάσος, εντυπωσιάζεται στην πρώτη επαφή του με τον ανασκαμμένο χώρο, με την τάξη και την φροντίδα που όλα έχουν γίνει, έτσι ώστε στο μέλλον να αποτελέσουν ένα αρχαιολογικό πάρκο με ιστορική σύνδεση.

Από τον χώρο αυτό, ατενίζοντας τον ήλιο να βασιλεύει, συνειδητοποιεί κανείς, το προνόμιο που έχουμε να ζούμε σε έναν τόπο όπου η μυθολογία επιβεβαιώνεται σε κάθε βήμα και γίνεται μάρτυρας πραγματικής ιστορίας.

Μαρία Μπαλοδήμου
Δημοσιογράφος

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη του ζεύγους Άδωνι Κύρου και Μαρίας Μπαλοδήμου και του ζεύγους Δημήτρη και Πολυξένης Αρτέμη (14.2.2016).

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

του

Χρίστου Βιλλιότη

Σημ. Σύνταξης: Παρακάτω, δημοσιεύεται το κείμενο επιστολής, η οποία απεστάλη στην Κα Μαρία Μπαλοδήμου, μετά την δημοσίευση του άρθρου της στην Εφημ. Εστία της 25ης Φεβρουαρίου 2016.

Ως παλαιός, καθημερινός και πείσμων μελετητής της ΕΣΤΙΑΣ, παρεκινήθη, με τό άρθρον σας, της 25ης-2-2016 και, σᾶς ἐνημερώνω, διά κάποια γεγονότα, ὡς γεννηθεῖς στήν Σαλαμίνα (29-4-1935), τῆς ὁποίας εἶμαι Δημότης καί τὰ ἐβίωσα, ἄν καί, με τήν ἔναρξιν τῆς ἐπαγγελματικῆς μου δραστηριότητος καί φυσικά τῆς μὴ διακοπείσης ἐπιστημονικῆς ὁμοίας, με πρωτότυπες δραστηριότητες, διέμενα ἀναγκαίως στήν πολύπαθον Ἀθήνα ἢ καί κατά περίπτωσιν διεθνῶς.

Διά τὰ ἐπιζῶντα μέλη τῆς παρέας μας ὑπάρχει μία ἄλλη ἀναδρομή τῆς περιόδου 1940 ἕως καί 1974, τότε πού ἡ Σαλαμίς ἦτο μία πλήρως αὐτάρκης οικονομική ὄντοτης, χωρίς νά ἔχη δοκιμαστεῖ ἐπικινδύνως, ὅπως ἡ Ἀθήνα, με νεκρούς ἐκ πείνας, κατά τήν διάρκειαν τῆς “Κατοχῆς”. Πάντοτε, κάτι ὑπῆρχε, δι’ ὅλους, πολύ ἢ ὀλίγον, ἀλλά ὑπῆρχε.

Ναί μέν, οἱ Γερμανοί εἶχαν ἐπιβάλει τόν νόμον τοῦ σκληροῦ κατακτητοῦ, με τὸ νά ἀρπάζουν ὅ,τι ἤθελαν, ἀπό τὰ περιβόλια, ἀπό τὰ ἀλώνια, ἀπό τήν ἐλαιοπαραγωγήν, τήν ἀλιείαν καί τήν ἀμπελοργίαν, ἀλλά ἐπειδή εἶχαν συμφέρον, δέν ἐμπόδιζαν τίς οικονομικές, γεωργικές καί ἄλλες δραστηριότητες, χωρίς νά λησμονοῦν κάποια βίαια, ἕως καί θανατηφόρα ἔργα τους. Πάντως, δέν ἐγνωρίζαμε, βάσει ποίων βιοχημικῶν γνώσεών τους, τὸ διατί ἔτρωγαν νερόβραστα τὰ ἀγγούρια καί ὦμα τὰ κολοκυθάκια. Ἀπορία μεγάλη καί καθολική, ὅλων μας, τότε.

Κατά τήν περίοδον, 1950-1970, δύο ἢ καί τρία φορητὰ ἡμερησίως, πλήρη νωπῶν-φρέσκων λαχανικῶν, με ἐπικίνδυνα τότε πορθημεῖα, μετέφερον τὸ ἐμπόρευμά τους στήν Χονδρικήν Λαχαναγοράν τῶν Ἀθηνῶν-Πειραιῶς καί ἀντίστοιχον εἰσόδημα εἰσέφερε γενναίως, στήν Σαλαμίνα, πλέον ἄλλων νομίμων πηγῶν του. Ὅμως, ἡ ἀσκηθεῖσα τότε Ἀγροτική Πολιτική, εὐνοοῦ-

σε τὰ εἰσαγόμενα ἀγροτικά ἐφόδια, ἔναντι τῶν ἐν Ἑλλάδι, πού παρήγοντο τότε, με ἀποτέλεσμα, τὸ μειούμενον ἀγροτικόν εἰσόδημα, νά ὠθήσῃ πρὸς τήν ἐγκατάλειπν τῶν καλλιεργειῶν καί στήν μεταβολήν τῶν ἐκτάσεων, πρὸς τήν σχεδιασμένην οἰκοπεδοποίησιν, με τὰ ἀναπόφευκτα, σήμερον, νοσηρά οικονομικά καί κοινωνικά ἀποτελέσματα.

Βεβαίως, οἱ πάντοτε διενεργούμενες, ἀνασκαφές, κατά τήν διάρκειαν τῶν πανσελήνων, ἀπό μέρους κάποιων...ἀρχαιολόγων, ἐκ Μεσογείων, οἱ ὅποιοι εἶχαν μισθώσει μεγάλες ἐκτάσεις, διά νά σπεύρουν ἀρακᾶ, βοηθούμενοι καί με ἐντοπίους...συναδέλφους, ἔκαμαν κάποιες δουλίτσες, πού τὰ ἴχνη τῶν ἐκσκαφῶν τους συναντούσαμε στίς μικροεκδρομές μας -πάντοτε πεζῆ- μὴ δυνάμενοι νά πράξωμε τὸ “παραμικρόν”, εἰμὴ μόνον οὐσιώδεις διαμαρτυρίες, ἄνευ ἀποτελέσματος. Βεβαίως, μετὰ τὸ ἔτος 1955, εἶχαν διενεργηθεῖ, με ἀφορμήν τὰ εὑρεθέντα στίς ἐπίσημες ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές, ἀγάλματα τοῦ Πειραιῶς, πού οἱ ἀνασκαφές ἐπεξετάθησαν βραχυχρονίως καί στήν Σαλαμίνα, ὅπου, ὁ ἐκ τῆς παρέας νέος φιλόλογος καί μετέπειτα ἀρχαιολόγος κ. Παναγιώτης Παρθένης, εἶχε ἀποκτήσει-λογικῶς-ἐπαφές, με τὸν “ἐπὶ κεφαλῆς” ἀρχαιολόγον καί μαζί του πηγαίναμε καί παρακολουθοῦσαμε αὐτοὺς, ὅταν μᾶς ἐπέτρεπαν, οἱ σχετικές κινήσεις τους.

Θυμᾶμαι, σέ κάποιαν ἀνασκαφήν, δεξιᾶ τοῦ δρόμου, πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον λιμένα τῶν Ἀμπελακίων πρὸς τὰ Σελήνια, σέ κάποιον τάφον, τὸ συνεργεῖον ἀπεκάλυψε ἕνα χρυσοῦν περιδέριον, με 13 μελισσάκια (ἐάν δέν με ἀπατᾶ ἡ μνήμη μου), μεγέθους φασολίου ἕκαστον, πού παρελήφθη ἀπὸ τήν ἀρμοδίαν Ἐφορείαν Ἀρχαιοτήτων Πειραιῶς, ὅπως ἐλέχθη τότε. Ἐκτοτε καί μέχρι τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γιάννου Λώλου, προσωπικῶς δέν ἄκουσα κάτι. Ἄλλωστε, ἔπρεπε νά δραστηριοποιηθῶ ἐπαγγελματικῶς καί ἐπιστημονικῶς, στόν δυσχερῆ Ἰδιωτικόν Τομέα, πού ἀκολούθησα καί με αὐτόν ἔλαβα σύνταξιν στά 75 μου ἔτη.

Στήν παρέα μας, ὁ ἴδιος καί ἄλλοι, φοιτηταὶ ὄντες, εἶ-

χαμε περπατήσει πολλές φορές σέ όλα τὰ μέρη, πού ἀναφέρετε καί εἰς ἄλλα, πού λογικῶς ἀγνοεῖτε, μὴ ἀναφερόμενα στό ἄρθρον σας, ἀλλά περί τοῦ Σηλαιίου τοῦ Εὐριπίδη, οὔτε λόγος νά ἐγίνετο τότε, ἐπειδὴ δέν εἴχαμε την σημερινήν τεχνικήν δυνατότητα νά προχωρήσωμε πέραν τῶν ὀλίγων μέτρων, ὅπου τό βαθύ σκότος, δέν ἐπέτρεπε ἀνόητα νεανικά τολμήματα.

Ἐσωκλείστως, σᾶς διαβιβάζω φωτοτυπημένον μελέ-

τημα, μὲ τὸν τίτλον Βροκή-Βοϊκή, τοῦ πρωτεξαδέλφου μου, ἤδη μακαριστοῦ, Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Δημητρίου Ι. Πάλλα, ἐπειδὴ πολλά περιέχει ἀξιόλογα ἐπιστημονικῶς στοιχεῖα. Βροκή δέ, ὀνομάζεται ὁ μέγας λόφος, πού τόν συναντοῦμε, ὅπως βγαίνουμε ἀπό τὰ πορθμεῖα, στά Παλούκια Σαλαμίνοσ, ὅπου ἀνατολικῶς του, εὐρίσκεται ὁ Πολεμικός Ναύσταθμος μέ τὰ Συνεργεῖα του.

Χρῖστος Στ. Βιλλιώτης
Οικονομολόγος

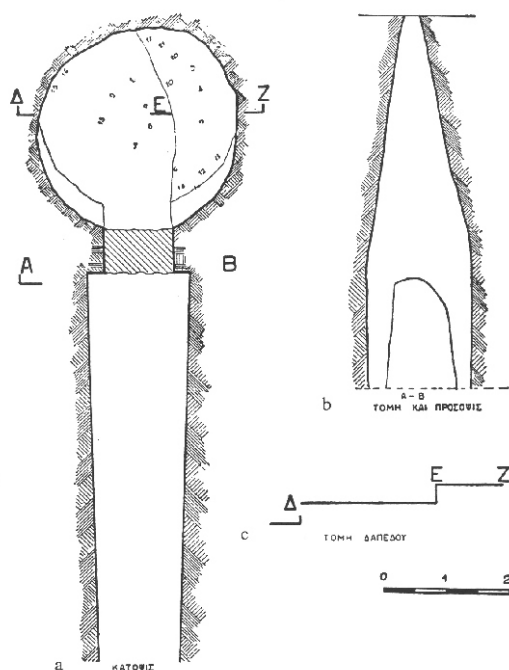
Σημείωση

Ἡ ἀνάμνηση του συγγραφέα ἀπό την ανασκαφή τάφου στα δεξιὰ του δημοσίου δρόμου, ἀπό το Ἀμπελάκι στα Σελήνια, πρέπει νά ἀφορᾶ στην σωστική ανασκαφή, ἀπό την Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία, ὕστερου Μυκηναϊκοῦ θαλαμοειδούς τάφου στην τοποθεσία Λιμνιώνα Σεληνίων κατὰ τον Σεπτέμβριο του 1961 (βλ. σχετική ἐκθεση: Α. Ἀνδρειωμένου, στο *Αρχαιολογικόν Δελτίον*, Τόμος 17 (1961), Β Χρονικά, 39). Ο τάφος, με τα περιεχόμενά του, δημοσιεύθηκε πλήρως ἀπό την Καθηγήτρια Hara Tzavella-Enjeh στο περιοδικό *Αρχαιολογική Ἐφημερίς*, Τόμος 131 (1992), 67-93.

Πέραν των πολύ γνωστών νεκροταφείων θαλαμοει-

δων τάφων στην Κούλουρη και στην περιοχή Χαλιώτι, ο τάφος της Λιμνιώνας ἀνήκει προφανῶς σε ἄλλο Μυκηναϊκό νεκροταφεῖο, στην συγκεκριμένη περιοχή, με βάση τα υπολείμματα ἄλλων τάφων, γνωστών ἀπό σωστικές ανασκαφές, σε οικόπεδα στην ἀπέναντι πλαγιά (δηλαδή στα αριστερά του δρόμου), ἰδιαίτερος σημαντικό για την θεώρηση της Μυκηναϊκῆς παρουσίας στην ευρύτερη περιοχή της Κλασικῆς πόλης της Σαλαμίνοσ. Ἀπό το γεγονός της τυχαίας εὐρέσεως (ὅπως ἔχει συμβεῖ ἐπανειλημμένως) του Μυκηναϊκοῦ θαλαμοειδούς τάφου της Λιμνιώνας διατηρεῖ ἀμυδρή παιδική ἀνάμνηση και ο υπογραφόμενος.

Γ. Λώλος

Εικ. 1. Σαλαμίς, Σελήνια (Λιμνιώνα). Σχέδια (κάτοψη και τομές) του Μυκηναϊκοῦ θαλαμοειδοῦς τάφου, καταχωσμένου σήμερα (κατὰ Α. Ἀνδρειωμένου 1961-1962).

Εικ. 2. Σαλαμίς, Σελήνια. Ἀποψη της περιοχῆς του Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου στον ορμίσκο Λιμνιώνα, ἀπό Α. (φωτογρ. Χ.Μ., 2017).

ΛΙΘΙΝΟΣ ΑΒΑΞ ΠΕΤΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

του

Γιάννου Γ. Λώλου

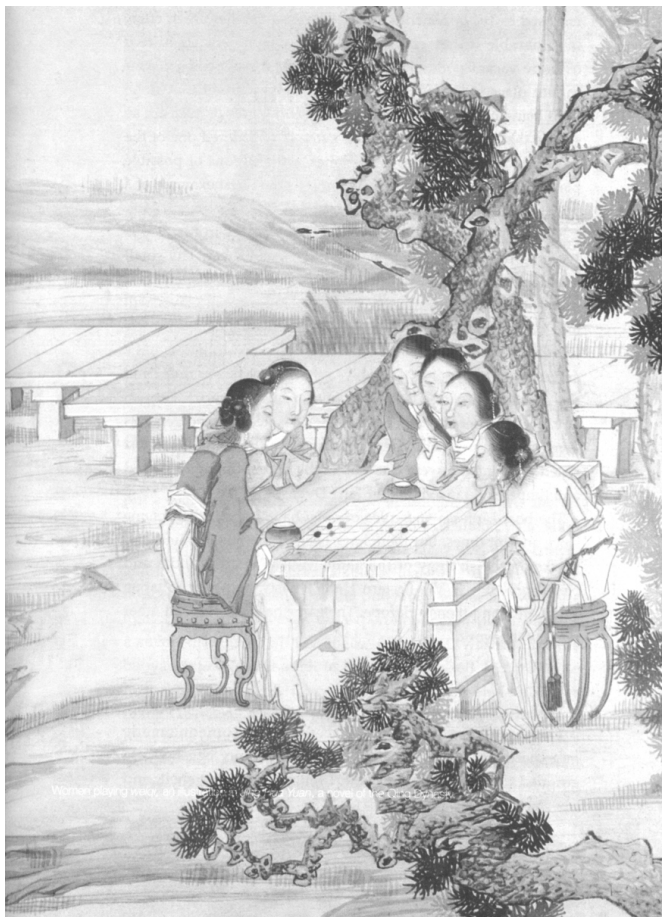
Σε συνέχεια προηγούμενης αναφοράς (βλ. *Ακάμας*, Αρ. 9, 27) στην αρχαία πεττεία, δηλαδή παιχνίδι με πεσσούς (πούλια), η οποία σημειώθηκε το 1846 στην περιοχή της Κλασικής πόλης της Σαλαμίνας, στο Αμπελάκι, αναδημοσιεύουμε στο παρόν τεύχος¹ την περιγραφή και ερμηνεία της λίθινης αυτής πλάκας (άβακος) πεττείας (σήμερα, πιθανώς, στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα) από το πολύτιμο έργο του Αλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβή, *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Τόμος Β', Εν Αθήναις, 1891, σελ. 986.

Σημείωση

1. Σε όλα τα τεύχη του παρόντος περιοδικού (Αρ. 1-10) παρουσιάζονται και σχολιάζονται “άγνωστες” (δηλαδή ξεχασμένες ή δυσεύρετες πλέον) σελίδες από την ιστορία της Αρχαιολογίας της Σαλαμίνας, με αναφορές σε περιηγήσεις, έρευνες, ανασκαφές ή μεμονωμένες ανακαλύψεις, που έγι-

Ως υπόμνηση, η αρχαιότητα παιχνιδιών του είδους αυτού τεκμηριώνεται παράλληλα και στον Κινεζικό πολιτισμό. Η πεττεία γνωστή ως *Weiqi*, αναλλοίωτη μέχρι τις μέρες μας, κατέστη δημοφιλής κατά την Περίοδο της Ανοιξεως και του Φθινοπώρου (770-476 π.Χ.), ενώ επικράτησε κατά την περίοδο των Εμπόλεμων Κρατών (475-221 π.Χ.). Βλ. σχετικά Deng Yinke, *Ancient Chinese Inventions*, China Intercontinental Press, Beijing, 2010, 128-130.

ναν σε παλαιότερες εποχές στη νήσο. Συμβαίνει, ενίοτε, οι πληροφορίες αυτές να αναπαράγονται και να προβάλλονται σε μέσα, χωρίς καμμία αναφορά στο περιοδικό *Ακάμας*, μέσα από τα τεύχη του οποίου αναδύθηκαν από την λήθη. Η μη τήρηση της επιστημονικής δεοντολογίας σημαίνει: κακόσκοπη χρήση της πληροφορίας.

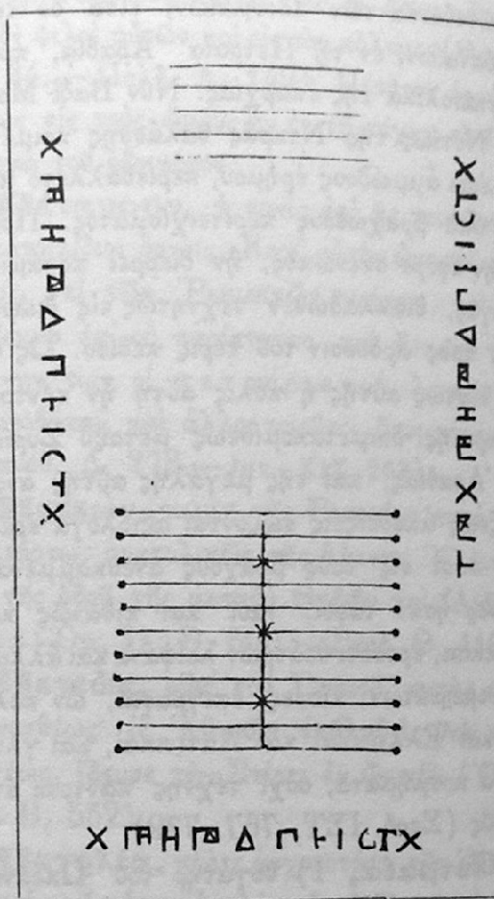
Κίνα. Γυναίκες γύρω από πεττεία. Εικονογράφηση μυθιστορήματος, από την εποχή της Δυναστείας Qing (1616-1911). Βλ. Deng 2010, 129.

Κίνα. Γυναίκα της ανώτερης τάξης, με πεττεία. Ζωγραφική σε μετάξι, από την εποχή της Δυναστείας Tang (618-907 μ.Χ.). Βλ. Deng 2010, 128.

θεῖσαν ὑπὸ Θέφθ, τοῦ Αἰγυπτίου θεοῦ. Ἄλλ' ἐκείνη ἦν μᾶλλον πίναξ ἀστρονομικῶν ὑπολογισμῶν (Σχλ. ἀτ.—Εὐστθ. εἰς Ἴλ. Β). Συνήθως δ' ἀποδίδεται ἡ ἐφεύρεσις αὐτῆς εἰς Παλαμήδην (Εὐρπ. Ἰφγ. Αὐλ. 194.— Ἄλκιδμ. εἰς Πλμδ. σ. 74. 77). Ἦτο δὲ γνωστὴ ἐπὶ Ὀμήρου, καὶ δι' αὐτῆς διεσκέδαζον οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης (Ὀμ. Ὀδ. Α, 107). Ὡς εἶδη πεσσῶν ἐθεωροῦντο καὶ ἡ λεγομένη Πηνελόπη (Ἀθῆν. Α, 17), ἡ πόλις ἢ πόλεις καὶ ὁ διαγρμμισμὸς ἢ γραμμαὶ (Πλτ. Πολιτ. Δ. σλ. 423. 437.— Ἐρυξ σλ. 395. Πολδ. Α, 84. Εὐστθ. Ἴλ. Ζ.— Πολδ. Θ, 98. 99). Τὴν κυρίως πεττείαν ὁμως ἀπετέλουν ἂ ὁ Σοφοκλῆς καλεῖ «πεντάγραμμα πεσσᾶ» (Ναυπλίω Πυρκαεῖ, ἐν Ἡσυχ.).— Ταύτης, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πολυδεύκου (Θ, 97), εὐτυχῶς εὐρέθη τῷ 1845 ἐν Σαλαμῖνι ἡ ἀπέναντι πλάξ ἢ ἄβαξ ἐντελεστάτης διατηρήσεως (Α. R. Rang. Ant. Hell. II, Σλ. 580. 590 Ἄρ. 895). Εἰς τὴν παιδιὰν ταύτην ἔπαιζον ἑκατέρωθεν οἱ ἀνταγωνισταὶ διὰ κινητῶν ψήφων ἐπὶ πέντε γραμμῶν, ὧν ἡ μέση ἐλέγετο ἰερά, καὶ ὁ ἐπ' αὐτῆς πεσσὸς ἐλέγετο βασιλεὺς, ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον μετακινούμενος, δι' ὃ καὶ τὸ «κινεῖν τὸν ἀφ' ἰεράς» εἶχεν ἀποβῆ εἰς παροιμίαν. Ὁ λίθος τῆς Σαλαμῖνος ἔχει ἑνδεκά γραμμάς, αἵτινες ἦσαν ἢ δύο συστήματα, ἕκαστον δι' ἑκάτερον τῶν παικτῶν, ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ τὴν ἰεράν ἑκάστου γραμμῆν, διακρινομένην διὰ σταυροῦ εἰς τὸ μέσον ἢ δὲ μέση, ἦτοι ἡ ἑκατέρωθεν ἕκτη γραμμῆ, ἐπίσης διὰ σταυροῦ διακρινομένη, ἦν ἴσως ἢ χωρίζουσα τὰ δύο ἀντίπαλα συστήματα. Ἡ, κατ' ἄλλην ὑπόθεσιν, αἱ γραμμαὶ ἀπετέλουν 3 συστήματα, ἔχοντα τρεῖς ἰεράς γραμμάς, διάφορα ἴσως κατὰ τὴν ἀξίαν, καὶ οἱ παίζοντες ἠδύναντο κατὰ βούλησιν ἐν ἑξ' αὐτῶν νὰ ἐκλέγωσιν, ἔχοντες κοινὰς τὰς 5 γραμμάς, καὶ ἴσως διὰ τῆς ἐγκαρσίου γραμμῆς διαιρούμενοι. Αἱ ἄνω πέντε ἐλάσ-

σονες γραμμαὶ ἦσαν ἴσως ὠρισμέναι διὰ τρίτον παίκτην διαδεχόμενον τὸν ἡττηθέντα, ἢ δι' ὑπολογισμοὺς τοῦ παιγνίου. Οἱ κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς χαρακτηρῆς ἐνέφαινον πι-

θανῶς τὴν ἀξίαν τοῦ παιγνίου δι' ἑκάστην γραμμῆν, ἀπὸ 1000 δραχμῶν, (ἢ, κατὰ τὴν δεξιάν γραμμῆν καὶ ἀπὸ ταλάντου) μέχρι τριχάλκου καὶ χαλκοῦ (τοῦ ὀγδόου τοῦ ὀβολοῦ). Εἰς τὰς πεττείας πολλάκις οὐ μικραὶ ποσότητες ἐπαίζοντο, ὡς ὁ Ἀρταξέρξης ἔπαιζε μετὰ τῆς μητρὸς του διὰ 20,000 δαρεικῶν (Πλουτ. Ἀρτξ. ΙΖ). Αἰθῖνοι ἄβακες πεττείας ὑπῆρχον εἰς τὰς πόλεις πολλαχοῦ πρὸς κοινήν χρῆσιν (Εὐστθ. Ὀδ. Α, Ἴλ. Β), ὡς καὶ ἐν ναοῖς, ὅθεν ὑπετίθετο κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν λαβοῦσα ἡ Σκιράς (ἴδ. Ἀθηνᾶ, διότι σκιράφια ἐλέγοντο τὰ κυβευτήρια (Εὐστθ. Ὀδ. Α, 107.— Ἀρστλ.— Ἀρπκρ.— Σουῖδ.— Ἡσυχ.— Στφ. Βυζ. λ. Σκίρος).

ΤΟ ΤΡΟΠΑΙΟ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, ΓΙΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Διάλεξη του Θάνου Γ. Παπαθανασόπουλου

Το απόγευμα του Σαββάτου, 2 Μαΐου 2015, πραγματοποιήθηκε, με ιδιαίτερη επιτυχία, διάλεξη, οργανωμένη από τον Όμιλο “Ακάμας”, του αρχιτέκτονος Δρος Θάνου Γ. Παπαθανασόπουλου, Επίτιμου Προϊσταμένου του Τμήματος Μελετών Προϊστορικών Μνημείων της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων Σαλαμίνας του Δήμου Σαλαμίνας, με θέμα “Το Τρόπαιο του Θεμιστοκλή στην Αθήνα, για την Νίκη στη Σαλαμίνα”.

Ο κ. Θάνος Παπαθανασόπουλος, συγγραφέας ενός σημαντικού έργου με τίτλο *Το Τρόπαιο* (Εκδ. Ερμής, Αθήνα, 2003), βασισμένου στη διδακτορική διατριβή του, διατύπωσε, στην ομιλία του, τους προβληματισμούς του γύρω από την ίδρυση και την λειτουργία του λεγόμενου Ωδείου του Περικλή, του περίφημου πολύστυλου κτηρίου στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης των Αθηνών, στα ανατολικά του Θεάτρου του Διονύσου, για το οποίο υπάρχουν πολύ περιορισμένα στοιχεία από το ανασκαφικό πεδίο και την αρχαία Ελληνική Γραμματεία, και παρουσίασε την δική του ερμηνεία του μνημείου, όπως προκύπτει από την ενδελεχή μελέτη

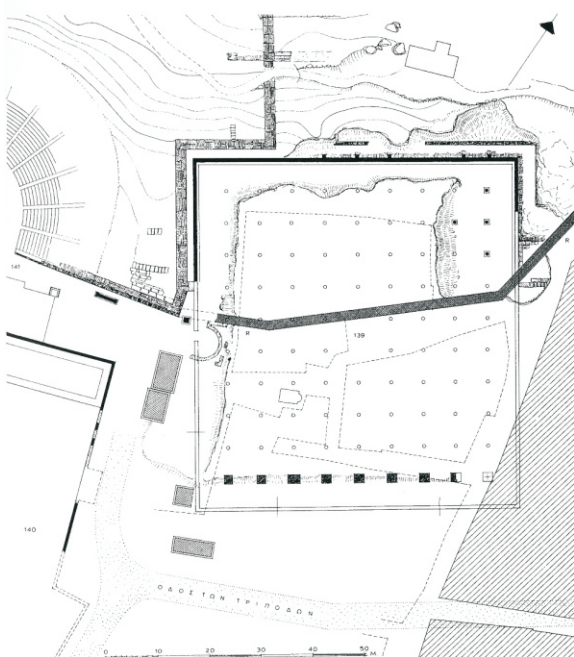
των αρχαιολογικών τεκμηρίων και την επανεξέταση των σχετικών πληροφοριών από τις αρχαίες πηγές.

Τα συμπεράσματα του διακεκριμένου μελετητή, όπως έχουν συνοψισθεί από τον ίδιο, παρουσιάζουν μείζον ενδιαφέρον:

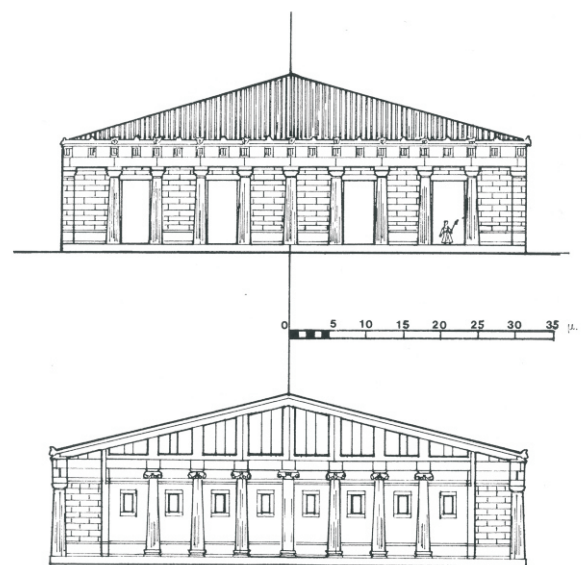
α) Το Ωδείο οικοδομήθηκε μετά τη νίκη στη ναυμαχία της Σαλαμίνας και αμέσως μετά την νίκη στις Πλαταιές και την αποχώρηση των Περσών από την Ελλάδα, όχι όμως από τον Περικλή αλλά από τον Θεμιστοκλή, ο οποίος, χρησιμοποιώντας τα υπολείμματα των κατεστραμμένων Περσικών πλοίων, όρθωσε το κτήριο αυτό (προορισμένο για πολιτικές συγκεντρώσεις) ως τρόπαιο για την θριαμβευτική νίκη του κατά των Περσών, αλλά και ως σύμβολο της καθοριστικής συμβολής των Αθηναίων στη νίκη αυτή.

β) Το Ωδείο, δηλαδή το Τρόπαιο του Θεμιστοκλή, που είχε τη μορφή της σκηνής του Ξέρξη και κατασκευάστηκε την περίοδο 478-477 π.Χ., ήταν μία μεγάλη πολύστυλη αίθουσα συγκεντρώσεων, η οποία από τότε που ο Περικλής θεσμοθέτησε την διεξαγωγή εκεί ωδικών και μουσικών αγώνων - ίσως γύρω στα 446 π.Χ. - επικράτησε να λέγεται Ωδείο.

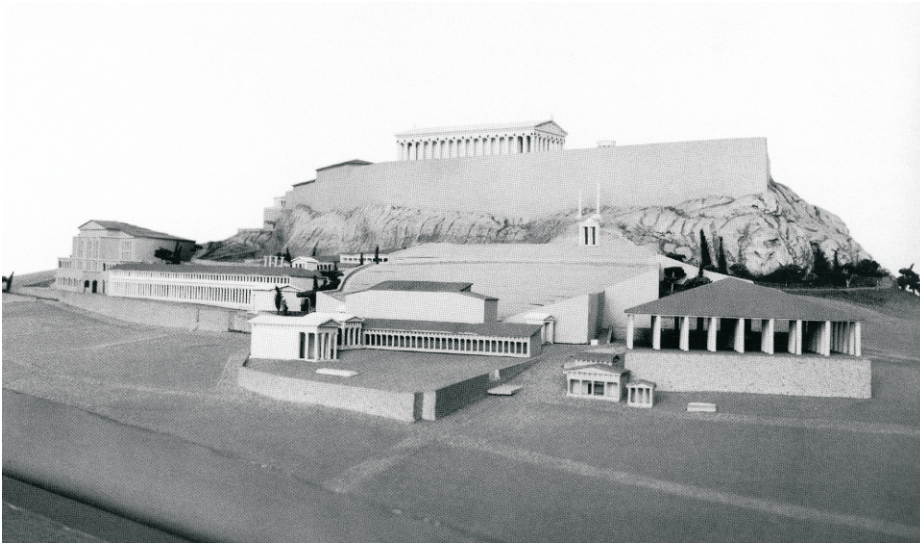
Η Σύνταξη

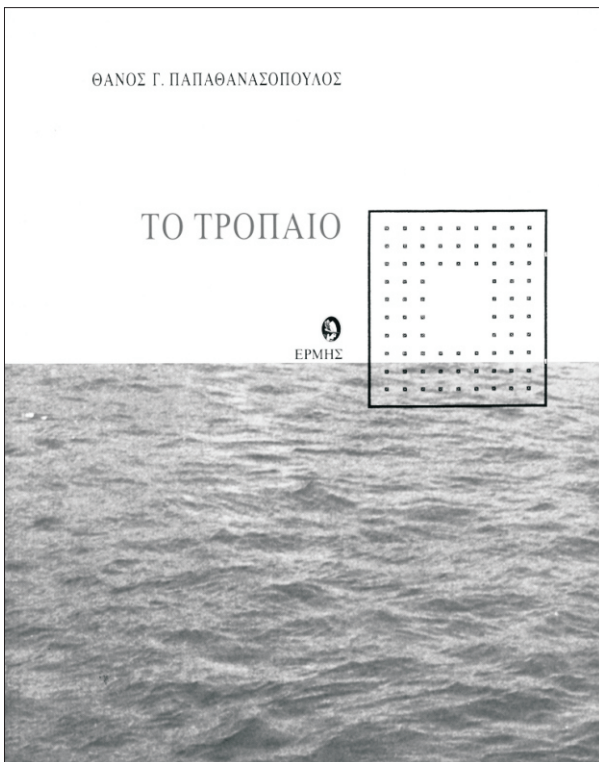
Εικ. 1. Κάτοψη (συμπληρωμένη) του Ωδείου του Περικλή στη νότια κλιτύ της Ακρόπολης των Αθηνών, κατά Ι. Τραυλό, 1971.

Εικ. 2. Αναπαράσταση του Ωδείου του Περικλή στα ανατολικά του Θεάτρου του Διονύσου, στη Ν. κλιτύ της Ακρόπολης των Αθηνών, κατά Α. Λ. Η. Ρομπκίν, 1979.

Εικ. 3. Πρόπλασμα της Ακρόπολης των Αθηνών κατά τον 2ο αι. μ.Χ. (κατά Μ. Κορρέ), με το Ωδείο του Περικλή, στα δεξιά, χωρίς περιμετρικούς τοίχους (Φωτογρ. Δ.Α.Ι., από Παπαθανασόπουλο 2003).

Εικ. 4. Το εξώφυλλο της μελέτης του Δρος Θ. Παπαθανασόπουλου.

Εικ. 5. Από την ομιλία του Δρος Θ. Παπαθανασόπουλου.

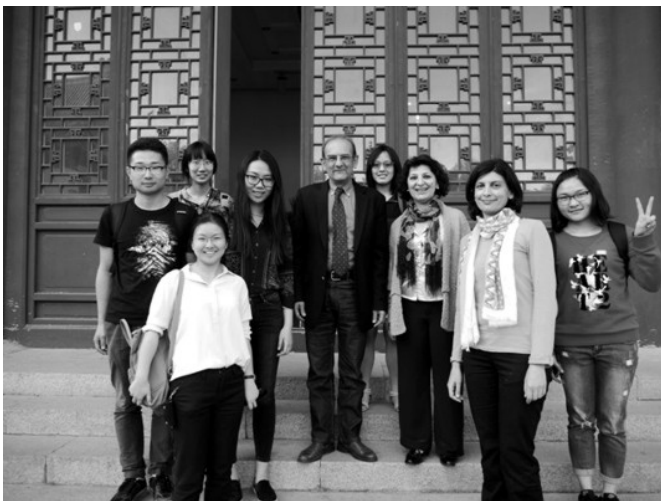
ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΠΕΚΙΝΟΥ

Την Παρασκευή, 6 Μαΐου 2016 οργανώθηκε τρίωρο σεμινάριο για φοιτητές Αρχαιολογίας στο Τμήμα Αρχαιολογίας και Μουσειολογίας του Πανεπιστημίου του Πεκίνου (Peking University), με θέμα την Αρχαιολογία της Σαλαμίνας. Έγιναν δύο εισηγήσεις: η πρώτη, από την Δρα Χριστίνα Μαραμπέα, για τον Μυκηναϊκό πολιτισμό, με ειδικότερη αναφορά στην Μυκηναϊκή ακρόπολη (Αίαντος) στα Κανάκια, και η δεύτερη, από τον Καθηγητή Γιάννο Λώλο, για το Σπήλαιο του Ευριπίδη και το Ιερό του Διονύσου στα Περιστέρια, με γενικότερες αναφορές στον Κλασικό και Ελληνιστικό κό-

σμο, ενώ ακολούθησε συζήτηση. Σημαντική συμβολή στη σύγκληση του σεμιναρίου είχε η Κα Έλενα Αβραμίδου, Καθηγήτρια Ιστορίας και Διευθύντρια του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Πεκίνου, με την συνδρομή της Υποψήφιας Διδάκτορος Νεώτερης Ιστορίας Κας Que Jianrong (Eva).

Από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές που παρακολούθησαν το σεμινάριο, δύο, η Κα Zhang Yunan και η Κα Lin Yi-Hsien, έχουν γίνει δεκτές για συμμετοχή στην προγραμματιζόμενη Πανεπιστημιακή Ανασκαφή Σαλαμίνας για τον Σεπτέμβριο του 2017.

Η Σύνταξη

Εικ. 1. Πανεπιστήμιο Πεκίνου. Οι εισηγητές, με την Καθηγήτρια Κα Έλ. Αβραμίδου και κάποια μέλη του σεμιναρίου για την Αρχαιολογία της Σαλαμίνας (6.5.2016).

Εικ. 2. Πανεπιστήμιο Πεκίνου. Άποψη του Μουσείου Τέχνης και Αρχαιολογίας Arthur M. Sackler (η ονομασία του, προς τιμήν του Αμερικανού δωρητή) του Τμήματος Αρχαιολογίας και Μουσειολογίας.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΗ ΣΑΛΑΜΙΝΑ

Κατά το 2015 και το 2016 αυξήθηκαν οι αφίξεις μεγάλων ή μικροτέρων ομάδων ενδιαφερομένων Ελλήνων και ξένων επισκεπτών, στους χώρους των ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στη Μυκηναϊκή ακρόπολη στα Κανάκια και στο γειτονικό Πυργιακόνι, καθώς και στο Σπήλαιο του Ευριπίδη-Ιερό του Διονύσου στα Περιστέρια, όπου ξεναγήθηκαν από τους ανασκαφείς και έλαβαν δίγλωσσα ενημερωτικά πολύπτυχα (Οδηγό Ανάδειξης Αρ. 1 και Αρ. 2), κυρίως κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών περιόδων του 2015 και του 2016, αλλά και σε άλλες ημερομηνίες.

Τα πεδία των ερευνών στα Περιστέρια και στα Κανάκια έχουν καταστεί, εδώ και πολλά χρόνια, οι δημοφιλέστεροι αρχαιολογικοί χώροι της Σαλαμίνας (βλ. και *Ακάμας*, Αρ. 1-9), προβεβλημένοι μέσω πολλών δημοσιεύσεων. Από τον Οκτώβριο του 2016 έχει ενταχθεί στη μνημειακή τοπιογραφία της νήσου και το κυκλικό οικοδόμημα του 4ου αι. π.Χ. στις Κολώνες, μετά την ολοκλήρωση των εργασιών συντήρησης και αποκατάστασης από την ΕΦ.Α. Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων.

Πέραν των επισκέψεων που εικονογραφούνται στις επόμενες σελίδες του παρόντος τεύχους, αξίζει να ανα-

φερθούν, ιδιαιτέρως, και οι παρακάτω αφίξεις στα Κανάκια:

1. Μεγάλης ομάδος φοιτητών του Πανεπιστημίου του Τορίνο, υπό τον Καθηγητή Κλασικής Φιλολογίας κ. Massimiliano Ornaghi (αρχές Ιουνίου 2015).
2. Αρχαιολόγων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων: της Βυζαντινολόγου Δρος Μαρίνας Παπαδημητρίου και της Κας Εύης Πίνη (αρχές Οκτωβρίου 2015).
3. Των, εκ Σαλαμίνας, φίλων της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής: του εκπαιδευτικού κ. Ηλία Δρίβα, του αρχαιολόγου κ. Ευάγγελου Κρουστάλη, των συγγραφέων-δημοσιογράφων Κας Ειρήνης Ροκίδη και Κας Σοφρά-Μάθεση, του Καθηγητή Φυσικής κ. Νίκου Παπαδάκη και της ζωγράφου Κας Άντας Γεωργοπούλου (τον Οκτώβριο του 2015).
4. Των σταθερών φίλων και συνεργατών της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής κ. Άδωνι Κύρου και κ. Δημητρίου Αρτέμη μετά των συζύγων τους (2015-2016).
5. Του Καθηγητή κ. James Wright, Διευθυντή της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα, μετά της συζύγου του Δρος Mary Dabney.

Η Σύνταξη

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη του Συλλόγου των Φίλων του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, με υπευθύνους την Κα Ε. Μπαρμπάτη-Βάρτσου και την Κα Μ. Χαριτοπούλου (τέλη Σεπτεμβρίου 2015).

Πυργιακόνι. Από την (πρώτη) επίσκεψη μαθητών του Α΄ Γυμνασίου Σαλαμίνας, υπό την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών κ. Ι. Μπούταλη, κ. Αθ. Μανιάτη, Κας Κ. Μακρή και Κας Ελ. Γιαννικοπούλου (τέλη Σεπτεμβρίου 2015).

Κανάκια, ακρόπολη. Από την επίσκεψη των αρχαιολόγων της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτ. Αττικής, Πειραιώς και Νήσων Κας Κ. Παπαγγελή και Κας Α. Καπετανοπούλου (τέλη Σεπτεμβρίου 2015).

Περιστέρια, Σπήλαιο Ευριπίδη. Από την επίσκεψη του κ. Carl A. P. Ruck, Καθηγητή Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Βοστώνης, συνοδευόμενου από συνεργάτες και φίλους του, περιλαμβανομένων του κ. Η. Μοναχολιά και της Κας Κ. Φωτεινάτου (12.10.2015).

Κανάκια, ακρόπολη. Από την επίσκεψη δύο ομάδων, υπό τον κ. Θ. Κίτσο και υπό τον κ. Στ. Καλούδη, Μαθηματικό, Υποδιευθυντή Α΄ Λυκείου Περάματος (5.12.2015).

Περιστέρια, Σπήλαιο Ευριπίδη. Από την κοινή επίσκεψη μελών και φίλων του Ομίλου "Ακάμας", υπό τον Αντιπρόεδρο κ. Α. Θανόπουλο, και των Προμηθέων των Αθηνών, υπό τον Δρα Σταύρο Οικονομίδα (6.12.2015).

Κανάκια, ακρόπολη. Από την επίσκεψη μεγάλης ομάδας Αθηναίων φίλων της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής, με συντονιστές τον Καθηγητή κ. Σαράντη Λώλο και το ζεύγος Μιχάλη και Μυρτώ Πατέρα (29.5.2016).

Πυργιακόνι. Από τις επισκέψεις (στις 17.9.2016 και στις 15.10.2016) Σαλαμινίων αρχαιολόγων, λογίων και φίλων της Ανασκαφής, περιλαμβανομένων των κ.κ. Π. Παρθένη, Ευάγγ. Κρουστάλη, Θ. Καπαραλιώτη, Ηλ. Δρίβα, Αχ. Μπιθιζή και Θ. Αποστόλου.

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη της Κας W. Ruth Kozak, Καναδής συγγραφέως δίτομου ιστορικού μυθιστορήματος (*Shadow of the Lion*, 2014, 2016), του οποίου η πλοκή εκτυλίσσεται στο διάστημα από τον θάνατο του Μεγ. Αλεξάνδρου έως το 318 π.Χ., συνοδευόμενης από την Σουηδή Κα Christina Mo-hammar, μόνιμη κάτοικο Λιαντείου (14.10.2016).

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη, με επιτόπιο μάθημα, 21 φοιτητών της Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (13.11.2016).

Κανάκια, ακρόπολη. Από την επίσκεψη γονέων και μαθητών του Πρότυπου Εκπαιδευτηρίου Αθηνών, με οργανωτική ευθύνη της Διευθύντριας Δρος Ό. Μπούρα και της ιστορικού Κας Α. Μαχαίρα, Διευθύντριας Λυκείου (23.10.2016).

Πυργιακόνι. Από την επίσκεψη γονέων και μαθητών του Πρότυπου Εκπαιδευτηρίου Αθηνών, με οργανωτική ευθύνη της Διευθύντριας Δρος Ο. Μπούρα και της ιστορικού Κας Λ. Μαχαίρα, Διευθύντριας Λυκείου (23.10.2016).

ΕΚΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ΑΚΑΜΑΣ” ΣΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΦΡΟΥΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ (2 0 1 5)

Την Κυριακή, 26 Απριλίου 2015, πραγματοποιήθηκε, με μεγάλη επιτυχία, αρχαιογνωστική εκδρομή, με την συμμετοχή πολλών μελών και φίλων του Ομίλου “Ακάμας”, καθώς και των Προμηθέων των Αθηνών, και με οργανωτική ευθύνη των Γ. Λώλου, Χρ. Μαραμπέα, Ν. Γαβριήλ και Κ. Μπαϊραμίδου, σε σημαντικά φρούρια του Αθηναϊκού κράτους στην Δυτική Αττική. Έγιναν επισκέψεις σε γνωστά οχυρά (Φυλή, Πάνακτον, Οινόη, Ελευθερές), με ξεναγό τον αρχαιολόγο Δρα Σταύρο Οικονομίδη, από τον οποίον διανεμήθηκαν, στα μέλη της εκδρομής, τα κείμενα που δημοσιεύονται παρακάτω:

Εισαγωγή

“Η φυσική διαμόρφωση της Δ., Β.Δ. και Β.Α. Αττικής επιτάσσει την ανάγκη της δημιουργίας φρουρίων και οχυρωματικών εγκαταστάσεων κατά μήκος του πρώτου άξονα τριών ορέων: της Πάρνηθας, του Ποικίλου Όρους και του Αιγάλεω και στη συνέχεια κατά μήκος του δεύτερου άξονα, μεταξύ Ελικώνα και Κιθαιρώνα. Το τείχος στην περιοχή Δέμα, μαζί με τα φρούρια της Φυλής, του Πανάκτου, των Ελευθερών, της Οινόης και των Αιγιοσθένων (στο Πόρτο-Γερμενό), στα όρια μεταξύ Αττικής και Βοιωτίας, επισφραγίζουν τα σύνορα και οριοθετούν μια διαφοροποίηση των Αθηναίων από

τους γείτονές τους Θηβαίους, πολιτισμικού, στρατηγικού, πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα. Στην εκδρομή αυτή θα επισκεφθούμε τα κυριότερα Αθηναϊκά φρούρια της ευρύτερης περιοχής και θα γνωρίσουμε τους τρόπους άμυνας, τις πολιτικές συνθήκες και τον στρατιωτικό χαρακτήρα της Αθηναϊκής ηγεμονίας μεταξύ του 5ου και του 3ου αιώνα π.Χ. (Κλασικής-πρώιμης Ελληνιστικής εποχής).

Φυλή

Οι φρουριακές εγκαταστάσεις της Φυλής, στην Πάρνηθα, αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα σημεία της Β.Δ. συνοριακής γραμμής του κράτους των Αθηνών, καθώς και θέση ελέγχου σε ένα από τα λίγα φυσικά περάσματα, τα οποία οδηγούσαν προς την Κεντρική Ελλάδα (Θήβα, Δελφούς) και την Πελοπόννησο. Πρόκειται για ένα από τα πολλαπλά οχυρωματικά συστήματα τα οποία, ακολουθώντας τη μορφολογία του εδάφους, προστάτευαν την Αττική από τους παραδοσιακούς εχθρούς των Αθηνών, τους Θηβαίους και τους Σπαρτιάτες. Η σημερινή μορφή του ανάγεται στα πρώτα χρόνια του 4ου αιώνα π.Χ., ενώ προηγουμένως, από αυτό το κρίσιμο σημείο ο Θρασύβουλος επιδράμει εναντίον των Τριάκοντα Τυράννων για να αποκαταστήσει τη Δημοκρατία στην πόλη – κράτος (Αθήνα). Το φρούριο

Από την ξενάγηση υπό το Πάνακτον.
(Φωτογραφία: Ν. Γαβριήλ)

της Φυλής καταλαμβάνει λόφο, του οποίου η κορυφή ισοπεδώθηκε για να φιλοξενήσει τις οχυρωματικές εγκαταστάσεις: οχυρό (διαστάσεων 30 x 100 μ.), 3 τετράγωνα και 1 κυκλικό πύργο. Οι απότομες πλευρές παρέμειναν ατείχιστες λόγω του απρόσβλητου χαρακτήρα τους από τα Ν.Α.

Πάνακτον

Το Πάνακτον αποτελεί μέρος της συνοριακής γραμμής μεταξύ της αρχαίας Αττικής και της Βοιωτίας, στο οροπέδιο των Δερβενοχωρίων. Δυτικότερα της Φυλής και πέρα από τα φυσικά στενά της δυτικής Πάρνηθας, το Πάνακτον ήλεγχε τις ελάχιστον φυσικές διόδους της περιοχής καθώς και τους μεγαλύτερους οδικούς άξονες που οδηγούσαν στη Βοιωτία και στην Πελοπόννησο. Κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-404 π.Χ.) καταλήφθηκε από τους Σπαρτιάτες ενώ το 421 π.Χ. επεστράφη στις Αθήνας μετά από συγκεκριμένη συνθήκη. Οι Αθηναίοι που επιθυμούσαν να επισκεφθούν τους Δελφούς ακολουθούσαν, ως συντομότερη, αυτή την διαδρομή, η οποία συνδέεται με την αρχαία Βασιλεία Οδό και καταλήγει στον σημερινό όρμο της Λιβαδόστρας στον Κορινθιακό Κόλπο.

Ελευθερές–Οινόη

Στις Β.Α. παρυφές του Κιθαιρώνα το φυσικό όριο που σχηματίζουν τα Στενά της Κάζας με το όρος Πάστρα αποτέλεσε για αιώνες το κύριο σύνορο μεταξύ Αττικής και Βοιωτίας και για αυτόν τον λόγο το κράτος των Αθηνών φρόντισε από νωρίς να εγκαταστήσει μόνιμη

και πολυπληθή φρουρά δίπλα στη μεθοριακή πόλη των Ελευθερών. Το φρούριο των Ελευθερών, όπως το βλέπουμε σήμερα, είναι μοναδικό δείγμα οχυρωματικής τέχνης του 4ου αιώνα π.Χ., με το τείχος και τους τετράγωνα πύργους του, καθώς και με στοιχεία υποστήριξης καταπελών και άλλων μέσων για την επαρκή αντιμετώπιση εχθρικών εισβολών από τη Θήβα ή την Πελοπόννησο. Η καίρια θέση των Ελευθερών σε σημείο προβαλλόμενο από τη φυσική μορφολογία των στενών κατέστησε το φρούριο μοναδικό στο είδος του και θεωρητικά απρόσβλητο από τα Β.Α. και τα Β.Δ.

Η πόλη των Ελευθερών οικειοθελώς ζήτησε προστασία από τους Αθηναίους, έναντι των Θηβαίων, ήδη από την πρώιμη Κλασική εποχή, ενώ το κράτος των Αθηνών εμπλούτισε το πάνθεον των λατρευτικών του δραστηριοτήτων και εορτών με την εισαγωγή της λατρείας του Διονύσου του Ελευθερέως, την οποία ανήγαγαν σε σημαντικό στοιχείο της κρατικής λατρείας. Ο Διόνυσος ο Ελευθερέυς συνδυάζει λατρευτικά και τελετουργικά στοιχεία του Πανός και του Διονύσου, ενώ ο μυστηριακός και αποκαλυπτικός χαρακτήρας του τον ανέδειξε σε μέγιστη θρησκευτική μορφή της Κλασικής και της Υστεροκλασικής περιόδου.

Ο πύργος της Οινόης, σε μικρή απόσταση από το φρούριο των Ελευθερών, αποτελεί πρότυπο παρόδιο σημείο ελέγχου της Κλασικής και της Υστεροκλασικής εποχής. Παρόμοιοι πύργοι συμπλήρωναν τον οργανωμένο έλεγχο οδικών αρτηριών από μόνιμα εγκατεστημένες Αθηναϊκές φρουρές των οποίων τα καθήκοντα ήταν κυρίως η είσπραξη διοδίων από οδηγούς τροχοφόρων και εμπόρους που έρχονταν ή που έφευγαν από

την Αττική. Παρόμοιοι πύργοι με αυτόν της Οινόης, σε υψηλότερα ορεινά σημεία, έπαιζαν και τον ρόλο των φρυκτωριών ή τηλεπικοινωνιακών πύργων μετάδοσης σημάτων (μέσω καπνού ή φωτιάς) μέσα και έξω από την Αττική”.

Από την ξενάγηση στο φρούριο των Ελευθερών.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ΑΚΑΜΑΣ” ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΩΝ ΜΙΝΥΩΝ - ΚΩΠΑΪΔΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ (2 0 1 6)

Την Κυριακή, 3 Απριλίου 2016, πραγματοποιήθηκε, με επιτυχία, εκδρομή αρχαιολογικού χαρακτήρα, με την συμμετοχή πολλών μελών και φίλων του Ομίλου “Ακάμας”, καθώς και των Προμηθέων των Αθηνών, και με τον συντονισμό των Γ. Λώλου, Χρ. Μαραμπέα, Ν. Γαβριήλ και Κ. Μπαϊραμίδου, στο βασίλειο των Μι-

νυών, στην Κωπαΐδα Βοιωτίας. Έγιναν επισκέψεις στη Μυκηναϊκή ακρόπολη-οχυρό του Γλα και στην περιοχή της Μεγάλης Καταβόθρας-τιμήματος του μεγάλου αποστραγγιστικού έργου των Μινυών του Ορχομενού του 13^{ου} αι. π.Χ., με ειδικές ξεναγήσεις από τους αρχαιολόγους Στ. Οικονομίδα, Χρ. Μαραμπέα και Γ. Λώλο.

Από τις ξεναγήσεις στην Μυκηναϊκή ακρόπολη του Γλα (Φωτογραφίες: Ν. Γαβριήλ).

ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ Δ.Σ. ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ “ ΑΚΑΜΑΣ ” ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2015

Ο Πρόεδρος του Ομίλου παρουσίασε τα πεπραγμένα του Διοικητικού Συμβουλίου κατά το διάστημα που πέρασε (δηλαδή για το έτος 2015) ως ακολούθως:

1. Έκδοση και διάθεση του 9ου τεύχους του ενημερωτικού – επιστημονικού Δελτίου του Ομίλου, αφιερωμένου στη μνήμη του Λουδοβίκου Ross.
2. Συνέχιση, κατά το 2015 (κυρίως κατά το φθινόπωρο), της παροχής εκπαιδευτικών – ενημερωτικών ξεναγήσεων στους χώρους των ανασκαφών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια και στα Περιστέρια, σε μεγάλες ομάδες Ελλήνων και ξένων επισκεπτών, περιλαμβανομένων μελών και φίλων του Ομίλου, μαθητών του Α΄ Γυμνασίου Σαλαμίνας, των φίλων του Ε.Α.Μ., Αμερικανών Καθηγητών και άλλων ενδιαφερομένων.
3. Διοργάνωση, με ιδιαίτερη επιτυχία, για τα μέλη και τους φίλους, δύο (2) εκδρομών: στα Αθηναϊκά φρούρια της Δυτικής Αττικής (26.4.2015) και στα Περιστέρια, για το Σπήλαιο του Ευριπίδη – Ιερό του Διονύσου (6.12.2015)
4. Διοργάνωση παρουσίασης – διάλεξης του αρχιτέκτονος κ. Θάνου Παπαθασόπουλου, στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων, με θέμα το Τρόπαιο του Θεμιστοκλή στην Αθήνα για τη νίκη στη Σαλαμίνα (2.5.2015).

5. Προώθηση της εργασίας ριζικής αναβάθμισης της ιστοσελίδας του Ομίλου, με ευθύνη της Δρος Χρ. Μαραμπέα. Βρίσκεται στο τελικό στάδιο και σύντομα (μέχρι τον Μάρτιο του 2016) θα ολοκληρωθεί.

6. Προετοιμασία από τον ομιλούντα, από κοινού με συναδέλφους Βυζαντινολόγους, και με την τεχνική συνδρομή του κ. Χρ. Μυλωνά, τόμου όλων των Σαλαμινιακών μελετών και άλλων άρθρων του Δημητρίου Ι. Πάλλα, προς έκδοσή του από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, εντός του 2016 (ως κοινή έκδοση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του Ομίλου “Ακάμας”).

7. Έκδοση, για τα μέλη και το ευρύτερο ενδιαφερόμενο κοινό, του δευτέρου Οδηγού Ανάδειξης Μνημείων, δηλαδή πολυτύχου, στην Ελληνική και Αγγλική, για την Μυκηναϊκή ακρόπολη (Αίαντος) στα Κανάκια.

8. Παραγωγή προϊόντος – αναμνηστικού δώρου, συγκεκριμένα της δεύτερης εκδοχής της πάνινης τσάντας του Ομίλου, με “έμβλημα” χάλκινο νόμισμα Σαλαμίνας του 4ου αι. π.Χ.

9. Τέλος, μέσω της ευχετήριας κάρτας για το 2016, προσφοράς στα μέλη της σημερινής Γ.Σ. του Ομίλου, προβάλλουμε τα κοσμήματα (επίχρυσα ενώτια) των χρόνων της Φραγκοκρατίας, από την ανασκαφή στο Σπήλαιο του Ευριπίδη, που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας”.

Μετά τις πάγιες διαδικασίες της Τακτικής Γενικής Συνέλευσης έγιναν οι προγραμματισμένες αρχαιρεσίες για την ανάδειξη του νέου Διοικητικού Συμβουλίου και της νέας Εξελεγκτικής Επιτροπής του Ομίλου, με τετραετή θητεία (βλ. σύνθεση στο οπισθόφυλλο).

Η Τακτική Γ. Σ. των μελών του Ομίλου της 31ης Ιανουαρίου 2016 πραγματοποιήθηκε στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Δημοτικής Κοινότητας Σεληνίων του Δήμου Σαλαμίνας, που παραχωρήθηκε ευγενώς από τον Πρόεδρο κ. Γιώργο Επιτρόπουλο.

Στιγμιότυπο από την Τακτική Γενική Συνέλευση των μελών του Ομίλου της 31ης Ιανουαρίου 2016.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ (2 0 1 5 - 2 0 1 6)

Θεοφάνης Π. Καπαραιιώτης

Συνέχιση της δημοσίευσης άρθρων-μελετημάτων ιστοριοδιφικού, γενεαλογικού και λαογραφικού περιεχομένου, κυρίως στην Εφημ. *Η Νέα Σαλαμίνα*, εκδιδόμενη από την Κα Ειρ. Ροκίδη.

Γιάννος Γ. Λώλος

- Γ. Λώλος και Χρ. Μαραμπέα, “Νεώτερα δεδομένα από την Ανασκαφή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στην περιοχή της πρωτεύουσας του Μυκηναϊκού βασιλείου της Σαλαμίνας”, *Δωδώνη: Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, Τόμος 43-44, 2014-2015, 433-465.

- Εισήγηση σε σεμινάριο για την Αρχαιολογία της Σαλαμίνας, στο Τμήμα Αρχαιολογίας και Μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου (6.5.2016).

- Ανάλυση της πρώτης συστηματικής υποβρύχιας έρευνας στον λιμένα της Κλασικής Σαλαμίνας, στον Όρμο του Αμπελακίου, ως Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών (Ι.ΕΝ.Α.Ε.), από κοινού με την Δρα Αγγελική Σίμωσι, Προϊσταμένη της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων (Ε.Ε.Α.) του ΥΠ.ΠΟ.Α., με οικονομική υποστήριξη από το Βρετανικό Honor Frost Foundation (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016).

Χριστίνα Μαραμπέα

- Εισήγηση σε σεμινάριο για την Αρχαιολογία της Σαλαμίνας, στο Τμήμα Αρχαιολογίας και Μουσειολογίας στο Πανεπιστήμιο του Πεκίνου (6.5.2016).

- Προσφορά επιτόπιων μαθημάτων στη Μυκηναϊκή ακρόπολη των Κανακίων, στο Πυργιακόνι, στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας και στο Εργαστήριο της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής (στα Σελήνια), σε φοιτητές της Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ως διδάσκουσα του μαθήματος “Ανασκαφική Μεθοδολογία” (12-14.11.2016).

- Συνέχιση της μελέτης Μυκηναϊκού υλικού από τις ανασκαφές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στο Σπήλαιο του Ευριπίδη και στα Κανάκια.

- Επίβλεψη της συντήρησης και σχεδίασης των κεραμικών ευρημάτων Ανασκαφής 2014-2015 στην Μυκηναϊκή ακρόπολη Κανακίων και στο Πυργιακόνι (με μερική επιχορήγηση από το INSTAP), στο Αρχαιολογικό Μουσείο Σαλαμίνας κατά την Άνοιξη-Θέρος του 2015 και του 2016.

- Συμμετοχή στην οργάνωση και εκτέλεση της πρώτης υποβρύχιας έρευνας συνεργασίας Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων του ΥΠ.ΠΟ.Α.

- Συμμετοχή στην οργάνωση και εκτέλεση της πρώτης υποβρύχιας έρευνας συνεργασίας Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών και Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων του ΥΠ.ΠΟ.Α.

Εύη Μικρομάστορα

Ξεναγηση στο κυκλωτερές ταφικό μνημείο στις Κολώνες Σαλαμίνας για τους φίλους και τα μέλη του Συλλόγου Αγ. Δημητρίου Σατερλί.

Χρήστος Μυλωνάς

Δημοσίευση μυθιστορήματος με τίτλο *Χριστουγεννιάτικο της Κούλουρης* (Σαλαμίνα, 2015), με εκτενή Πρόλογο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λαρίσης και Τυρνάβου κ. Ιγνατίου, και παρουσίαση του βιβλίου, λίγο καιρό μετά την έκδοσή του, σε επιτυχημένη εκδήλωση στην Αίθουσα Μπόγρη του Δήμου Σαλαμίνας.

Άννα Νοτιά

Δραστήρια συμμετοχή στις ανασκαφές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα Κανάκια και στο Πυργιακόνι (2015-2016) και στην υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα συνεργασίας Ι.ΕΝ.Α.Ε.-Ε.Ε.Α. στον Όρμο του Αμπελακίου (2016).

ΑΚΑΜΑΣ
ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 2006

Ενημερωτικό Δελτίο Αρ. 10
Δεκέμβριος 2016

Εκδότης:
Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Γιάννος Γ. Λώλος

Συντακτική Ομάδα Τεύχους:
Χριστίνα Μαραμπέα
Σόνια Σολωμού

Σχεδιασμός-Επιμέλεια εντύπου:
Χριστίνα Μαραμπέα

Εκτύπωση:
Δημήτρης Καρράς

ISSN: 1791-2334

Διανέμεται δωρεάν

© Ακάμας,
Όμιλος Ανάδειξης Μνημείων Σαλαμίνας

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή-ολική, μερική ή περιληπτική-, καθώς και η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή των κειμένων ή του εικονογραφικού υλικού του δελτίου, με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια από τους συγγραφείς και τον Επιστημονικό Υπεύθυνο-Διευθυντή της Πανεπιστημιακής Ανασκαφής Σαλαμίνας.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Γιάννος Γ. Λώλος
Αντιπρόεδρος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Γαβριήλ
Ειδ. Γραμματέας: Χριστίνα Μαραμπέα
Ταμίας: Γιάννης Παναγιωτόπουλος
Σύμβουλοι: Εύη Μικρομάστορα
Γιάννης Χαιρετάκης

Νομικός Σύμβουλος: Λεωνίδας Κ. Θανόπουλος

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χρήστος Αγουρίδης • Ηλίας Σπονδύλης •
Σταύρος Νίνος

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Έδρα:
Πατησίων 77-79, Αθήνα, 104 34.
Τηλ./Fax. +30 210-8834118

Γραφείο Σαλαμίνας:
Ακτή Θεμιστοκλέους 38, Σελήνια
Σαλαμίνας, 189 02.
Τηλ./Fax. +30 210-4671775

www.akamas.uoi.gr

Email: akamas.society@gmail.com

IBAN λογαριασμού τραπεζής (Eurobank):
GR2302601960000340200068916

Χορηγοί Τεύχους

Ancient Greek Sandals S.A. (I.N. Μίνογλου) - Σύλλογος Γονέων Πρότυπου Εκπαιδευτηρίου Αθηνών - Κέντρο Ελληνικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πεκίνου